

Bakü'den
BALKANLAR'A
HALVETİLİK

Genç Tasavvufçuları Destekleme ve Geliştirme Derneği : 2

Kitabın Adı

Baküden Balkanlar'a Halvetilik Sempozyumu - 1

ISBN: 978-605-9174-07-7

Kapak Tasarımı

Taner Sessiz - Mehmet Ali Albayrak

Sayfa Düzeni

Mehmet Ali Albayrak

İletişim Bilgisi

Genç Tasavvufçuları Destekleme ve Geliştirme Derneği

Akıncılar Mah. Alçıtepe Cad. No:16/A

Şehzadeler - MANİSA

e-posta: dilihalvet@gencetasavvufcular.com

<http://www.gencetasavvufcular.com>

Tel: 0 236 238 04 11

Baskı ve Cilt

Tibyan Yayıncılık Basım Yayımlar Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

1145/1 Sok. No: 55/A Yenışehir – İzmir

Tel: 0232 459 77 78 - 0532 424 94 61

e-posta: tibyan yayincilik@gmail.com

tibyan yayincilik.com-kitabbaskisi.com

Basım Tarihi: Ağustos 2015

© Bu kitabın bütün yayın hakları, Genç Tasavvufçuları Destekleme ve Geliştirme Derneği'ne aittir.

SEYYİD YAHYA ŞİRVANİ (K.S.) VE 16. YÜZYILDA HALVETİ TARİKATI'NDA SİLSİLE

Araş. Gör. Fatih DEMİRCİOĞLU
Ankara Üniversitesi

GİRİŞ

Halvetiyye, Türk insanına en fazla etki eden tarikatlardan biri, belki de en önemlisidir. Bu tarikat, her sınıf ve zümreden insana hitabeden ve müntesipleri arasında her meslekten insanları görmenin mümkün olduğu bir gönül ocağıdır. Tarikatlara bu açıdan bakıldığında, farklı meslek gruplarına hitap etse de, genellikle sanatkar ve entellektüel kesimlerin yoğun ilgi göstermesi yönüyle Mevlevilik, yine genellikle müteşerrî denilen dinin ahkâmına daha sıkı bağlı kesimlerin rağbet etmeleri yönüyle Nakşibendilik dikkat çeker. Ancak, söz konusu Halvetilik olunca diğer tarikatlardan farklı olarak, hemen her kesimden insanı barındırması ve tasavvuf tarihinde birçok kola ayrılması göze çarpar. Tarihte, Osmanlı Padişahlarının yarısından fazlasının bu tarikata mensub olması, ayrıca yapılan incelemelerde tekke sayısı bakımından diğer tarikatlardan hemen her zaman fazla olması önemlidir. Bununla birlikte Halvetilik çok çabuk alt kollara ayrılabilen bir özelliğe sahip olması açısından mühimdir.¹

İslam dünyasında yayılmış en önemli tarikatlardan biri olan Halvetilik, Ebu Abdullah Siracüddin Ömer bin eş-Şeyh Ekmelüddin el-Lahicî eş-Şirvanî el-Halveti(v.750-1350)² tarafından İran'da kurulmuştur. Abdülkahir Sühreverdî'den başlayarak, Kutbeddin Ebherî, Zahid Geylanî ve Ömer-ül Halveti tarafından geliştirilen tarikatın fikri yapısı, Seyyid Yahya Şirvanî(v.870/1466)³ tarafından bir sistem haline getirilerek yeniden yapılandırılmıştır. Bundan dolayı "Pir-i Sâni" unvanıyla Halvetiyye kollarının hepsinin silsilelerinin başında onun adı yer alır.

Halvetiyye tarikatı Seyyid Yahya'nın halifeleri vasıtası ile Anadolu, İran, Azerbaycan, Kuzey Afrika ve Balkanlar'da geniş şekilde yayılmıştır. Halifelerinin önde gelenleri, Anadolu coğrafyasından gelen şahsiyetlerdir. Birçoğu şeyhlerinin irşad görevi vermesi

1. Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", AÜİF Dergisi, Ankara 1999, cilt:XXIX, s.535.
2. Mahmud Cemâleddin Hulvî, Lemezât-ı Ulviyye (h. Mehmet Serhan Tayşî), İstanbul 1993, s. 345-350.; ayrıca bkz. M. Sâdık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsilenâmesi, İstanbul 1338-41, s. 19-21.
3. Hulvî, Lemezât, s. 395-401; ayrıca bkz. Vicdânî, Halvetiyye, s. 25-27.

ile yeniden Anadolu'ya dönmüşler ve burada Halvetiliği yaymışlardır.⁴ Bunun yanı sıra özellikle Amasya ve civarındaki bir kısım Halvetiler'in de Pir İlyas Amasi(v.837/1433) silsilesinden geldikleri görülmektedir. Pir İlyas, Pir Seyyid Yahya'nın da mürşidi olan Şeyh Sadreddin Hıyavî'nin yanında yetişmiştir. Böylece Halvetilik, 15. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Türk ve İslam dünyasının en büyük tarikatlarından biri haline gelmiş ve Anadolu'da faaliyet gösteren Sünni tarikatların en etkilisi olmuştur. Bu durum 20. Yüzyıl'a kadar devam etmiştir. Bundan ötürü müntesiplerinin sayılarının yüz binlere ulaştığı tahmin edilebilir. Bu durum Halvetiyye'nin nasıl büyük bir tesir gücüne ve yayılma kabiliyetine sahip olduğunu göstermektedir.⁵

Tarikatın silsilesi ve faaliyetleri anlatılırken, Seyyid Yahya Şirvanî'nin hayatına ve Seyyid Yahya koluna mensup sufilerin faaliyetlerine ve buradan gelen silsileye ağırlık verilecektir. Buraya gelmeden önce, Pir İlyas koluna bağlı olanlara değinilecek, daha sonra Seyyid Yahya koluna geçilecektir. Böylece tarikatın gelişmesindeki kronolojik sıraya bağlı kalınıp konu daha anlaşılır kılınacaktır. Pir Seyyid Yahya Şirvanî'den gelen silsile anlatılırken 15. Yüzyıldan 17. Yüzyıla kadar olan süreç incelenecektir. Pir İlyas ve Pir Seyyid Yahya Şirvanî kollarından başka bir de, Anadolu'da faaliyet gösterdikleri anlaşılan ve kaynaklarda herhangi bir kola nisbet edilmeksizin yalnızca Halveti oldukları belirtilen bir grup daha bulunmaktadır. Bu grup da yazının son bölümünde "Diğer Halvetiler" başlığı altında incelenecektir.

1. PİR İLYAS KOLU

Halvetilik'in Anadolu'ya ilk girişi 13. Yüzyılın sonunda Ahi Yusuf Halveti'nin Niğde'ye açtığı bir zaviye sayesinde olmuştur.⁶ Varlığını kuvvetli bir şekilde göstermesi ise ilk defa 15. Yüzyılın ilk yarısında Sadreddin Hıyavî'nin halifelerinden ve Seyyid Yahya Şirvanî'nin pirdaşı Gümüşlüoğlu sülalesinden Pir İlyas'ın (v.837/1433-34) Amasya'ya gelmesi ve tarikatı burada yayması vasıtasıyla olmuştur.

Pir İlyas irşad görevini Gümüşlüoğlu Tekke'sinde yürütmüştür. Amasya'daki Halvetiler'e ait ilk tekke burasıdır.⁷ Pir İlyas'tan sonra makamına Zekerîyya Halvetî geçmiştir. Şeyh Zekerîyya'dan sonra ise Pir İlyas'ın kızından torunu olan Abdurrahman Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, (Amasya Tarihi, Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev., Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986, s.240-241.⁸) Abdurrahman Çelebi'den sonra dergâh evladi bir silsile takip ederek şu şekilde devam etmiştir: Abdurrahman

4. Seyyid Yahya Şirvanî, Şifa-ül Esrar, Sufi Yolunun Sırları, h. (Mehmet Rıhtım), Sufi Kitap, İstanbul 2012, s. 23.

5. Geniş bilgi için bkz. Reşat Öngören, Osmanlılarda Tasavvuf, Anadolu'da Sufiler Devlet ve Ulema, (XVI.yy.), İz, İstanbul 2000; Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet ve Ulema, (XVII.yy.), OSAV, İstanbul 2001; Ramazan Muslu, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (XVIII.yy.), İnsan 2003; Hür Mahmut Yüceer, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, (XIX.yy.), İnsan, İstanbul 2003.

6. Mehmet F. Köprülü, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.96.

7. Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986, s.240-241.

8. Lâmiî Çelebi, Nefehât Tercümesi, s.573; Taşköprülüzâde Ahmet Efendi, s.73-74.

Çelebi > Celâl Çelebi > Hayreddin Hızır Çelebi > Üveys Çelebi > Muhyiddin Mehmet Halveti > Üveys Çelebi'nin oğlu Abdurrahman Çelebi.⁹

Amasya'da Pir İlyas kolundan gelen Halvetiler'e ait bir diğer tekke ise Çilehâne Tekkesi'dir. Bu tekke Gümüşlüoğlu Abdurrahman Çelebi için, Osmanlı emirlerinden Yakup Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bu tekkede irşad vazifesi yürütmüş ilk şeyh, Abdurrahman Çelebi'den gelen silsileye bağlı olan Kubalı Çelebizâde Muhyiddin Mehmet Çelebi'dir. Ondan sonra gelen silsile ise şöyledir: Kubalı Çelebizâde Muhyiddin Mehmet Çelebi > Şeyh Yakup Halveti > Şeyh Abdurrahman Halveti > oğlu Şeyh İzzeddin Hasan Halveti > Abdurrahman Halveti'nin diğer oğlu Şeyh Hüsameddin Hüseyin Halveti. Bu silsile, Amasya'daki Halveti tarikatının mensuplarınca "silsiletü'z-zeheb"(altın silsile) olarak nitelendirilmiştir.¹⁰

Amasya'da faaliyet gösterdiği belirlenmiş ve Pir İlyas koluna nispet edilen diğer tekkelerin Halvetilik'in hangi koluna ait olduğu kesin olarak tespit edilemediği için ismen değinilecek fakat silsileleri anlatılmayacaktır. Ama silsileler incelendiğinde genellikle Gümüşlüoğlu Tekkesi ve Çilehâne Tekkesi şeyhlerinin isimlerine sahip müridlerin bu tekkelerin silsilelerinde bulundukları dikkat çekmektedir. Bu açıdan şimdi ismini zikredeceğimiz tekkelerin de Pir İlyas koluna ait olması muhtemeldir. Bu tekkeler: 16. Yüzyıldan önce yapılmış olan Çevikce Tekkesi, Meydan Tekkesi ve Sâdeddin Tekkesi, 16. Yüzyılda kurulmuş olan Şamlar Tekkesi, Şehre Küstü Tekkesi, Kuşbaz Tekkesi ve Hızır Paşa Tekkesi.¹¹

2. SEYYİD YAHYA ŞİRVANÎ KOLU

Halveti Tarikatı'nın pir-i sânisı Seyyid Yahya Şirvani Azerbaycan'ın Şirvan bölgesindeki Şamahı şehrinde dünyaya gelmiştir. Tam adı Es-Seyyid Cemaledin Yahya bin es-Seyyid Bahaeddin eş-Şirvanî eş-Şamahî el-Bakuvî el-Halveti'dir.¹² Soyu, On İki İmam'ın yedincisi Musa Kâzım'dan gelmektedir. Doğum tarihi hakkında kaynaklarda bir bilgi yoktur. Ancak 14. Yüzyıl sonlarında doğmuş olduğu düşünülmektedir.¹³

Seyyid Yahya'nın çocukluk ve ilk gençlik yılları Şamahı'da geçmiştir. Eğitimini burada tamamlamıştır. Çocukluk yıllarında Seyyid Yahya'ya dair şöyle bir menkûbe vardır: Bir gün annesi ile birlikte yolda gitmekte iken bir zat gelerek elinden tutar, onu ümmetin seçkinlerinin bulunduğu manevi bir meclise götürür. Ortada kandil misali etrafa nur saçan bir zatın yanına gelirler. İçlerinden birisi o nurani zattan Seyyid Yahya'yı kendisine emanet etmesini talep eder ve Seyyid Yahya ona teslim edilir. Bu kişi de "Sen şimdi annenin yanına git, vakti gelince ben seni bulurum." der ve Seyyid

9. Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986, s.241.

10. a.g.e., Cilt I, s. 227-228.

11. a.g.e., Cilt I, s. 232-250.

12. M. Sâdık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye Silsilenâmesi, İstanbul 1338-41, s. 178.

13. Seyyid Yahya Şirvanî, Şifa-ül Esrar, Sufi Yolunun Sırları, h. (Mehmet Ruhtm), Sufi Kitap, İstanbul 2012, s. 15.

Yahya kendini bir anda annesinin yanında bulur.¹⁴

Seyyid Yahya'nın tasavvuf ile çok genç yaşlarda tanışmasına burada yaşadığı bir hadise vesile olur. Bir gün arkadaşları ile birlikte çevgan oynarlarken yuvarlanan top, oradan geçmekte olan Halveti dervişlerinin önüne gelir. Seyyid Yahya, saygı göstererek önlerinden geçmez. Onun bu hareketi dervişlerin muhabbetine sebep olur ve çocuğun da ecdadı gibi velayet sahibi olması ve tarikatlarına girmesi için dua ederler. Olayın yaşandığı günün gecesinde gördüğü rüyada, Hz. Muhammed (s.a.v.) Seyyid Yahya'nın elinden tutar ve "Bu, senin manevi babandır, onun yolu yolumuzdur." diyerek onu Şeyh Sadreddin'e teslim eder. Sabah olunca doğruca Şeyh Sadreddin'in dergâhına giden Seyyid Yahya, Şeyh Sadreddin'in "Manevi babandır dedikleri zata benziyor muyum?" demesi üzerine şeyhe biat ederek müridi olur.¹⁵

Seyyid Yahya seyr-i sülukunu tamamlayarak arif ve kâmil bir şeyh olarak yetişir. Şeyh Sadreddin'in vefatından sonra, şeyhinin işaret ettiği üzere şeyh olarak irşad makamına geçmesi gerekir. Ancak Pirzade, ondan daha kıdemli olduğunu savunarak posta oturur. Şeyh Sadreddin'in yaşlı müridleri de Seyyid Yahya'nın müridlik yapmak için çok genç olduğu gerekçesiyle Pirzade'yi destekleyerek ona uyarlar. Bunun üzerine Seyyid Yahya 1420 yılı civarında Şamahî'dan ayrılır ve Şirvanşahlar Devleti'nin payitahtının bulunduğu Bakü'ye gelir. Bu sırada Şirvanşahlar Devleti'nin başında Halilullah Han bulunmaktadır. Halilullah Han, Seyyid Yahya Şirvani'ye büyük sevgi ve hürmet gösterir ve tasavvufi faaliyetlerini sürdürmesi için Bakü'de sarayının yanındaki Keykubad Mescidi'ni Seyyid Yahya'ya tahsis eder. Kendisi de ona biat eder.¹⁶

Seyyid Yahya Şirvani, 870/1466'da Bakü'de vefat etmiştir. Vefat tarihi Hulvî 869, Lâmiî 868, Hüseyin Vassaf ise 867 olarak gösterir. Seyyid Yahya ömrünün uzun olması için dua edenlere, "Halilullah Han'a dua edin, benim ömrüm onun hayatıdır." dermiş. Nitekim Hz. Pir, Halilullah Han'ın vefatından dokuz ay sonra Hakk'a yürümüştür.

Seyyid Yahya'nın Bakü'de kırk yıldan fazla süren irşad hizmeti sonucu yirmi bine yakın müridi olmuştur. Bunlardan üç yüz altmışına hilâfet vermiştir.¹⁷ Halveti Tarikatı, Seyyid Yahya'nın halifeleri ve onların muakkipleri tarafından kurulan dört ana şubeye, kırktan fazla da tali şube ve kola ayrılarak her renk ve zevke uygun büyük bir irfan coğrafyası oluşturmuştur.¹⁸

Halvetiyye, klasik tasnife göre dört ana şubeye ayrılır. Bu şubeler kuruluş tarihlerine göre şu şekilde sıralanmaktadır: Dede Ömer Rüşeni (v.892/1486) tarafından kurulan Rüşeniyye, Muhammed Bahaeddin Erzincani'nin (v.879/1474) halifesi ve "Çelebi

14. Mahmud Cemâleddin Hulvî, Lemezât-ı Ulviyye (h. Mehmet Serhan Tayşî), İstanbul 1993, s. 395-96.

15. Lâmiî Çelebi, Nefehât Tercümesi, s.574-575.

16. Seyyid Yahya Şirvani, Şifa-ül Esrar, Sufi Yolunun Sırları, h. (Mehmet Ruhtım), Sufi Kitap, İstanbul, 2012, s. 18.

17. M. Sâdık Vîcdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye Silsilenâmesi, İstanbul 1338-41, s. 178.

18. Seyyid Yahya Şirvani, Şifa-ül Esrar, Sufi Yolunun Sırları, h. (Mehmet Ruhtım), Sufi Kitap, İstanbul, 2012, s. 27.

Halife” olarak bilinen Cemal Halvetî’nin (v.899/1493) kurduğu Cemâliyye, yine Muhammed Bahaeddin Erzincanî’nin muakkiplerinden “Yiğitbaşı” olarak bilinen Ahmed Şemseddin Marmaravî (v.910/1504) tarafından kurulan Ahmediyye ve 16. Yüzyılın sonlarında vefat etmiş, “Kara Şems” olarak bilinen Şemseddin Ahmed Sivasî’nin (v.1006/1597) kurduğu Şemsiyye. Rûşeniyye şubelerinden; Demirtaşıyye, Gülşeniyye, Sezâiyye ve Hâletiyye, Cemâliyye şubelerinden; Sünbülüyye, Şabaniyye, Karabaşıyye, Nasuhiyye, Çerkeşiyye, Haliliyye, İbrahimiyye, Bekriyye, Kemâliyye, Hafniyye, Ticanıyye, Sümmaniyye, Haletiyye, Derdiriyye, Saviyye, Asaliyye ve Bahşiyye, Ahmediyye şubelerinden; Ramazaniyye, Cihangiriyye, Raufiyye, Cerrahiyye, Hayatiyye, Sinaniyye, Muslihiyye, Zehriyye, Uşşakiyye, Salâhiyye ve Mısıriyye kolları zuhur etmiştir.

Bu dört şubeden başka bir de Seyyid Yahya’nın önemli halifelerinden Habib Karamanî ve “Siyahser Sultan” olarak da bilinen Alâeddin Ali Rumî yoluyla gelen Halvetiler’in olduğu görülmektedir.¹⁹

Çalışmamızda Seyyid Yahya Şirvani Kolu başlığı altında önce Habib Karamanî ve Alâeddin Ali Rumî şubelerine değinilecek, daha sonra klasik tasnifteki dört ana şubeye geçilecektir.

2.1. Habib Karamanî Şubesi (Habib Karamanî, v.902/1496)

Halvetiyye’nin bu şubesi, Seyyid Yahya Şirvanî’nin önde gelen halifelerinden Molla Habib Karamanî (v.902/1496) aracılığıyla yayılmıştır. Önceleri şeriat ilimlerinde ilerleyen Habib Karamanî, Seyyid Yahya Şirvanî’nin ziyaretine gitmiş ve bu ziyaret sırasında kendisine intisap etmiştir. Bu hadise şöyle anlatılır: Habib Karamanî, Bakü’de Seyyid Yahya’nın dergâhına gittiği zaman kapının önünde talebelerinden bazıları ile karşılaşmış ve onlara “Mürşidiniz beni bir günde Hakk Teala’nın sevgisine kavuşturabilir mi?” diye sormuştu. Talebelerin önde gelenlerinden Hacı Hamza, onun bu sualine çok kızıp; “Senin bundan şüpheli mi var?” diyerek ona öyle bir vurdu ki, Habib Karamanî’nin aklı başından gitti, uzun süre kendine gelemedi. Bu durumu haber alan Seyyid Yahya Şirvanî, hemen Habib Karamanî’yi çağırıp “Talebeler gayretli olur. Sen onların kusuruna bakma ve sakın huzursuz da olma! Hem hüküm, senin itikad ettiğin, inandığın hal üzeredir.” diyerek onu teselli etti. Gönülünü alan güzel sözler söyledi. Ayrıca ona “Şu pencerenin yanına gidip otur, orada gördüklerini gelip bize anlat!” diye de emretti. Habib Karamanî de bu emre uyarak denileni yaptı. İşaret ettiği yere varır varmaz, hakikat aleminin bütün sırları kendisine açıldı. Melekler aleminin ince manzaraları gözleri önüne serildi. O, bambaşka bir insan oluvermişti. Kalbinde dünya sevgisine dair birşey kalmamış, yüksek marifetlere kavuşmuş dergâha geldiğinde gönlünden geçenlere erişivermişti. Bir anda fena makamına yükseldi. Bu hadise ile Seyyid Yahya Şirvanî’nin büyüklüğünü anlayıp ona intisap eden Habib Karamanî, on iki yıl şeyhinin hizmetinde bulunarak daha nice yüksek hallere kavuştu.

19. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Sâdık Vîcdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye’den Halvetiyye Silsilenâmesi, İstanbul 1338-41, s. 41-117.

Seyr-i sülukunu tamamladıktan sonra aldığı icazet ile memleketine dönen Habib Karamanî, Karaman'dan Aydın'a, Aydın'dan Amasya'ya, oradan Ankara'ya kadar Anadolu'nun birçok ilini dolaşmış ve son olarak tekrar Amasya'ya dönmüştür.

Habib Karamanî'ye dair menkıbe olarak anlatılır: Sultan İkinci Bayezid Hân'ın şehzadesi Şehinşah Bey'in nişancısı şöyle anlatır: Şeyh ile beraber akşam namazını kılıyorduk. Bir akrep, secde yerinden geçip, safın bir tarafına gitti. Ne olduğunu bilemediğimden aklım karmakarışık oldu. Namazda huzurum kaçtı. Namazdan sonra yemek getirdiler. Fakat akrep sanki kafamın içini sokuyordu. Hep onu düşünüyordum. Bir türlü yemeği yiyemiyordum. Gönlümden geçirdiğim bu düşünceyi Allahü teâlâ, Şeyh'in kalbine ilhâm edince, bana; "O zavallı akrep bizim yanımıza geldi. Peygamber efendimizin; "İki karayı (yılan ve akrebi) gördüğünüzde öldürünüz!" hadisi şerifine uyarak, onu namazda iken öldürdük. Gönlünüzü meşgul etmesin!" dedi. Böylece zihnimdeki endişe ortadan kalkmış oldu. Benim adetlerimden olduğu için, gönlümden geçirerek; "Eğer yemek helal ise Bismillah." diyerek yemeğe başladım. Bunun üzerine Şeyh Habîb; "Helaldir, şüphen olmasın!" dedi.

Habib Karamanî, son konak yeri olarak geldiği Amasya'da bir zaviye kurarak ibadet ve ilimle meşgul olur ve 902 senesinde (Miladi 1496) Amasya'da vefât eder. Mehmed Paşa Câmîi'nin batı tarafında Nezîr Mehmed Paşa ile oğlunun kabirleri arasında defnedilir.

2.1.1. Şeyh Dâvud Halveti

Mudurnulu olan Dâvud Halveti (v.913/1507), Bağdat'ta tahsil görmüş, Amasya'ya giderek Habib Karamanî'ye intisap etmiştir. Bir müddet sonra da hilâfet verilip memleketine gönderilmiştir. Atâî'nin kaydından Şeyh Dâvud'un Beypazarı'nda da faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır. Burada daha sonra makamına oğlu Mehmed Efendi geçmiştir. Anadolu Eyaleti'ne bağlı Taraklı Yenicesi kasabasından Şeyh Sinan Efendi (v.977/1569) ise Mehmed Efendi'nin yanında yetişerek Kara Burcuk köyündeki tekkede babasından sonra postnişin olmuştur. Bu tekkede daha önce Sinan Efendi'nin dedesi Bayram Dede, sonra da babası Şeyh Ahmed Efendi'nin faaliyet gösterdiği rivayet edilmektedir.²⁰

2.1.2. Şeyh Seyyidüddin Halveti

Amasya'daki Mehmed Paşa Tekkesi'nin postuna, Karamanî'nin vefatından sonra halifesi "İmamzâde Seyfî" diye tanınan Şeyh Seyyidüddin Halveti geçmiştir. İmamzâde Seyfî'den sonra Habib Karamanî'nin oğlu Şeyh Hasan Efendi, ondan sonra da "Yamak Şeyh" diye meşhur olan Şeyh Mehmed Efendi irşad faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Mehmed Efendi 961 (Miladi 1554) senesinde İstanbul'a gidince, yerine kardeşi Şeyh Ömer Efendi geçmiştir.²¹

20. Nev'izâde Atâî, Hadâiku'l-hakaik fi tekmileti's-Şekâik, (h. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s.202.

21. Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986, s.242-243.

2.1.3. Cemâleddin İshak Karamanî

Habib Karamanî'nin Karaman'da başlattığı irşad faaliyeti, kendisinden sonra halifesi Cemâleddin İshak Karamanî (v.933/1526) tarafından devam ettirilmiştir. Halvetiyye'nin bu kolunu daha sonra İstanbul'a da yaymış bulunan Cemâleddin Efendi, kısaca "Cemal Halife" diye anılmaktadır.

Zahiri ilimlerde belli bir seviyeye gelen Cemal Halife, ilmini terk edip memleketi Karaman'a giderek Habib Karamanî'ye intisap etmiş ve böylece tasavvuf yoluna girmiştir. Onun yanında seyr-i sülukunu tamamlayıp icazet aldı. Bir süre Karaman'da kaldıktan sonra İstanbul'a geldi ve Veziriâzam Piri Mehmed Paşa'nın²² kendisi için Zeyrek'te yaptırdığı zaviyeye yerleşti. Piri Mehmed Paşa, Cemal Halife için bu zaviyeden başka bir de sonradan Koruk Tekkesi diye anılacak olan Fatih'teki dergâhı yaptırmıştır. Bu tekkede Cemal Halife'den sonra irşad görevini oğlu Şeyh Mehmed Emin Efendi (v.993/1585) üstlenmiştir.²³

Bahsedilen iki tekke dışında Cemal Halife'nin bir de Sütlüce'de, Şeyh İshak Cemâleddin Karamanî Tekkesi adında bir tekkesi bulunduğu belirtilmektedir. Bu tekkede Cemal Halife'den sonra vasiyeti üzerine "Şeyh İcâdi" diye meşhur olan Hayreddin Hızır Amasî (v.976/1568) posta geçmiştir. Bir müddet burada faaliyet gösteren şeyh sonra Amasya'ya giderek irşad faaliyetini orada sürdürmüştür.²⁴ Taşköprülüzâde Cemal Halife için şöyle diyor: "Cemal Halife'nin vaaz esnasında halini gören pek çok fasık tövbe etmiştir. Bir defasında gözlerimle gördüm, bir kâfir uzaktan onun sesini duydu ve mescide gelerek huzurunda müslüman oldu.

Hicri 933 yılında vefat eden Cemal Halife, Sütlüce'deki tekkede yer alan türbesine defnedilmiştir. Cemal Halife'nin kabri, daha sonra II. Abdülhamid devrinde merasim ile Koruk Tekkesi'ne nakl olunmuş ve üzerine türbe yapılmıştır.

Cemal Halife'nin Konya'da faaliyet gösteren halifesi Ezelîzâde Abdurrahman Efendi'dir. (v.Zilhicce 972/Temmuz 1565) Ezelîzâde uzun seneler Konya'da Sâhib Ata Zaviyesi'nde irşad ile meşgul oldu. Vaaz meclislerinde pek çok şüphe ve müşkili hallederdi. Cömertliği ile tanınan şeyh, ömrü boyunca hiç maaş ve sadaka kabul etmemiştir. Ezelîzâde'den sonra posta Vişne Efendi, ondan sonra da Yayabaşîzâde Hızır Efendi oturmuştur.²⁵

Cemal Halife'nin Şeyh Abdülkerim isimli bir halifesinin de Tire'de faaliyet gösterdiği görülmektedir. Abdülkerim Efendi'den sonra makamına "Kara Çelebi" diye bilinen Tireli Mehmed Efendi (v.965/1557) oturmuştur.²⁶

22. Yusuf Küçükdağ, "Vezir-i Azam Piri Mehmed Paşa", Konya 1994.

23. Zâkir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihî, (h. Şinasi Akbatu), İslam Medeniyeti Mecmuası, IV, s.4, İstanbul 1980, s.81.

24. Nev'izâde Atâî, Hadâiku'l-hakaik fi tekmileti's-Şekâik, (h. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s.85.

25. İbrahim Hakki Konyalı, "Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi, Konya 1964, s.927-934.

26. Bursalı Mehmet Tahir Efendi, "Osmanlı Müellifleri 1299-1915", (h.A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınları, İstanbul 1972, Cilt I, s.145.

Cemal Halife'nin yanında sülukunu tamamlamış ve Karaman'da faaliyet göstermiş halifelerinden birisi de Şeyh Ahmed Efendi (v.971/1563)'dir. Ömrünün belli bir döneminden sonra tutulduğu sağırılık hastalığı sebebiyle İstanbul'dan memleketi Karaman'a dönen Ahmed Efendi, kendi başına yaşamayı seviyor ve vaktini uzlette geçiriyordu. Nitekim ona tarikatı sorulduğunda "Halvetiyiz, rakkas değiliz" diye cevap vermesi bu duruma işaret etmektedir.²⁷

2.1.4. Nakkaş Baba

Habib Karamanî'nin İstanbul'da Cemal Halife'den başka faaliyet gösteren bir diğer halifesi de Nakkaş Baba'dır. Şeyhinden irşad için icazet almış olan Nakkaş Baba, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinde Tebriz'i aldıktan sonra getirdiği sanatkârlar arasında İstanbul'a gelmiştir. Nakkaş Baba İstanbul'a geldikten sonra Üsküdar Kuzguncuk'ta boğaza ve İstanbul'a hâkim Nakkaştepe'ye dergâhını kurarak irşad faaliyetine başlamıştır. Kabri Kuzguncuk'ta kendi adıyla anılan mezarlıktadır. Vefatından sonra zâviyesinde makamına oğlu Derviş Çelebi (v.968/1560) oturmuştur. 968 senesinin sonlarında vefat ettiği belirtilen Derviş Çelebi'nin kabri, babası ve kardeşi Haydar Çelebi'nin yanındadır.²⁸

2.2. Alâeddin Ali Rumi Şubesi (Alâeddin Ali Rumi, v.870/1465)

Alâeddin Ali Rumi (v.870/1465) oldukça esmer tenli olması sebebiyle Karabaş Veli veya "Siyahser Sultan" olarak şöhet bulmuştur. Ayrıca bu zat Alâeddin Halveti ve Ali Halveti olarak da bilinir. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

Alâeddin Ali Rumi, Pir Seyyid Yahya Şirvani'den hilâfet almış, daha sonra şeyhinin görevlendirmesi ile Halveti Tarikatı'nı kurmak üzere İstanbul'a gönderilmiş ve burada bir tekke kurmuştur. Alâeddin Ali Rumi'de cezbe, Hakk aşkıyla kendinden geçme hali çok olurdu. Bakışları çok tesirliydi. Bakışını görenlerin aklı başından gider, kimin kulağına eğilip bir söz söylese, Hakk aşkından bayılır, kendinden geçerdi.

Menkıbe olarak anlatılır: Bursa'da Kaplıca Medresesi müderrislerinden Mevlana Ali Arabî, Alâeddin Ali Rumi'nin vecd halini inkar etti. Birgün bu müderris bir mecliste Alâeddin Ali Rumi ile karşılaştı. Şeyh, müderrisin kulağına birşeyler söyledi, o zaman Ali Arabi bayılıp düştü ve uzun süre kendine gelemedi. Kendine gelince, hatasını anlayıp şeyhten özür diledi ve Halvetiyye yoluna girdi.

Alâeddin Ali Rumi İstanbul'a geldiğinde burada halktan ve devlet adamlarından insanlar kendisine koşup talebe oldular. Bu kalabalık o kadar çok oldu ki, dönemin Padişahı Fatih Sultan Mehmet Han tarafından kendisinden Gazi Fermanı ile İstanbul'dan uzaklaşarak bir başka yere gitmesi istenmiştir. Bunun üzerine Alâeddin Ali Rumi memleketi olan Larende'ye (Karaman) dönmüştür. Karamanoğlu II. İbrahim Bey'den büyük bir saygı ve hürmet gören Siyahser Sultan burada hemen bir zaviye

27. Nev'izâde Atâî, Hadâiku'l-hakaik fi tekmileti's-Şekâik, (h. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s.43.

28. İbrahim Hakkı Konyalı, "Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi, İstanbul 1976, Cilt I, s.371.

yaptırma fikriyle büyük bir külliye halinde olan ve günümüzde büyük kısmı yıkılmış olan Siyahser Sultan Camii ve Tekkesi'ni yaptırmıştır. Burada hem ilim dersleri vermeye hem de irşad görevini sürdürmeye devam etmiştir.

870 yılında (Miladi 1465) vefat eden Siyahser Sultan, caminin batı kısmındaki camiye bitişik mezarlığa defnedilmiştir. Türbesinin üstü açıktır. Halk arasında defalarca yaptırılmasına rağmen Şeyhin manevi varlığının türbenin tavanının kapatılmasına mani olduğu için kaldırılıp atıldığı söylenmektedir.

Alâeddin Ali Rumi'nin İstanbul'da ve Karaman'da faaliyet gösterdiği tekkelerdeki silsilenin devam edip etmediğine dair kaynaklarda ayrıntılı bir bilgiye rastlanılmamıştır. Yalnızca "Çelebi Halife" olarak bilinen Cemal Halveti'nin de sohbetinde bulunan Abdullah Karamani'nin Siyahser Sultan'ın halifesi olarak onun vefatından sonra Karaman'da irşad görevine devam ettiği bilinmektedir.²⁹ Alâeddin Ali Rumi'nin doğrudan doğruya Seyyid Yahya Şirvani'nin halifesi olması, Akşemseddin ile aynı dönemde İstanbul'da faaliyet göstermiş olması ve bizzat padişah tarafından şehir dışına gönderilmesi, bu zatın önemine vurgu yapmakta ve onu başlı başına ayrıntılı incelenmesi gereken bir konu haline getirmektedir.³⁰

2.3. Cemâliyye Şubesi ("Çelebi Halife", Cemâl Halveti, v.899/1493)

Halvetiyye'nin ana şubelerinde olan Cemâliyye, adını kurucusu Cemâl Halveti'den almaktadır. Cemal Halveti, kazasker oğlu olması sebebiyle "Çelebi Halife" diye meşhur olmuştur.³¹ Bu şube, Cemal Halveti'den sonra bir takım kollara ayrılmıştır. İlk ortaya çıkan kol Şeyh Sünbül Sinan tarafından kurulmuş olan Sünbülüyye'dir. Daha sonra ise Şabaniyye, Karabaşıyye, Nasuhiyye, Çerkeşiyye, Haliliyye, İbrahimiyye, Bekriyye, Kemâliyye, Hafniyye, Ticianiyye, Sümmaniyye, Haletiyye (Feyziyye), Derdiriyye, Saviyye, Asaliyye ve Bahşiyye kolları zuhur etmiştir.

Cemâliyye'nin kurucusu Çelebi Halife, Akşaray'da dünyaya gelmiştir. Nesli Cemâleddin Aksarâyî'ye dayanır. Tasavvuf yoluna girmeden önce şerai ilimlerde ilerlemeye çalışan Çelebi Halife, gönlüne tasavvuf aşkı düştüğü vakit, Şirvan'da bulunan Seyyid Yahya Şirvani'nin hizmetine girmek için yola çıkmıştır. Ercinzan'da Seyyid Yahya'nın önemli halifelerinden Pir Muhammed Bahaeddin Erzincânî ile görüşmüştür. Bu görüşme sırasında Bahaeddin Erzincânî Çelebi Halife'ye: "Şeyh çok yaşlandı, O artık yakında Hakk'a yürür" şeklinde bir beyanda bulunmuş, Çelebi Halife, Pir Muhammed Bahaeddin'in yanından ayrılıp yola koyulduktan iki gün sonra Seyyid Yahya Şirvani'nin vefat haberini almıştır. Vefat haberi kendisine ulaşınca, Erzincan'a geri dönerek Pir Muhammed Bahaeddin'e instisap etmiş ve hizmetine

29. Haririzâde Muhammed Kemaleddin Efendi, Tibyan, I,246b.

30. Taşköprülüzade Ahmed Efendi, "Osmanlı Bilginleri (Eş-şekâiku'n-Nu'maniyye fi Ulemâ'id-Devlet-i'l-Osmâniyye", İz Yayıncılık, İstanbul 2007, s.281.

31. Yusuf b. Ya'kub, Menâkıb-ı Şerif ve Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-i Tarikat-i Aliyye-i Halvetiyye, 1290, s.17.

girmiştir. Seyr-i sülukunu burada tamamlayan Çelebi Halife, şeyhinden icazet aldıktan sonra merkezi Amasya ve Sivas olan Rum vilayetine giderek irşad faaliyetlerine başlamıştır.³²

O dönemde Amasya valisi olan Şehzade Bayezid Çelebi Halife'ye yakın bir muhabbet duymuş ve ona intisap etmiştir.³³ Çelebi Halife'ye 880 (Miladi 1475) yılında Şehzade Bayezid'in danışmanı Şemseddin Ahmet Çelebi tarafından yaptırılan Hoca Sultan Tekkesi'nin şeyhliği verilmiştir.³⁴

Fatih Sultan Mehmed'in vefatı üzerine İstanbul'a giden Bayezid, tahta oturduktan sonra şeyhini de İstanbul'a davet etmiştir. Bu davete icabet eden Çelebi Halife, İstanbul'da ilk zamanlar, Fatih'in Balat semtinde bulunan Gül Camii yanındaki Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın sarayına misafir olmuş ve bir müddet buradaki Gül Camii'nde irşad ile meşgul olmuştur.³⁵ Daha sonra kendisine de intisap etmiş olan müridi Sadrazam Koca Mustafa Paşa'nın bir kiliseyi tamir ettirip tekke haline getirmesi üzerine, buraya taşınmıştır.³⁶

Koca Mustafa Paşa Dergâhı olarak anılan bu tekkede faaliyetlerine devam eden Çelebi Halife, bir müddet sonra İstanbul'da görülen veba hastalığının def edilmesi için, padişahın da ricasıyla Kâbe'ye dua etmek için kırk müridi ile birlikte yola çıkmış, ancak Mekke'ye varamadan yolda vefat etmiştir.³⁷

Amasya'daki tekkede Çelebi Halife'den sonra makamına, oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud Çelebi geçmiştir. Burada devam eden silsile şu şekildedir: Şeyh Bedreddin Mahmud Çelebi > oğlu Şeyh Hayreddin Hızır Çelebi > Hızır Çelebi'nin oğlu Şeyh Muhyiddin Mehmed Çelebi > Alâeddin Çelebi.³⁸

Çelebi Halife'nin daha hayatta iken İstanbul ve bazı Anadolu şehirlerinde irşad için vazifelendirdiği halifelerinin olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri olan Kasım Çelebi (v.924/1518) İstanbul'da faaliyet göstermekteydi.³⁹ Kasım Çelebi icazet aldıktan sonra Karabaş Tekkesi'ne Çelebi Halife tarafından şeyh tayin edilmiştir.⁴⁰ Kasım Çelebi'nin bu tekkede ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Şeyh Kasım daha sonra İstanbul Çemberlitaş'ta Veziriazam Atik Ali Paşa'nın yaptırdığı tekkede faaliyetlerini

32. Lâmiî Çelebi, Nefehât Tercümesi, s.579.

33. Tahsin Yazıcı, "Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halveti Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemaleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi", İstanbul Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1956, Cilt II, s.93.

34. Abdizade Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986, s.230-231.

35. Mahmud Cemâleddin Hulvî, Lemezât-ı Ulviyye (h. Mehmet Serhan Tayşi), İstanbul 1993, s. 432-433.

36. Atâî, Zeyl-i Şekaik, s.62; Hulvi, Lemezât, s.433; Haririzâde, Tibyan, Cilt I, 247b.

37. Lâmiî, Nefehât Tercümesi, s.581; Taşköprülüzâde, eş-Şekaik, s.269; Hulvi, Lemezât, s.434.

38. Abdizade Hüseyin Hüsameddin, Amasya Tarihi, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986, s. 231.

39. Taşköprülüzâde, eş-Şekaik, s.373; Atâî, Zeyl-i Şekaik, s.62.

40. Hulvi, Lemezât, s.437.

sürdürmüştür.⁴¹

Kasım Çelebi'nin vefatından sonra Ali Paşa Tekkesi'ndeki makamına, iki önemli halifesinden biri olan Karabaş Ramazan Efendi (v.952/1545) oturmuştur. Rüya tabirinde maharetli bir şeyh olan Ramazan Efendi'den sonra ise makamına halifesi Sarhoş Bâli Efendi (v.980/1572) geçmiştir.⁴² Bâli Efendi'nin bu tekkede ne kadar faaliyet gösterdiği bilinmemekle birlikte, bir süre sonra İstanbul Şehzadebaşı'ndaki Altuncu Tekkesi'ne yerleşip burada faaliyet gösterdiği anlaşılmaktadır.⁴³

Tire'de dünyaya gelen Sarhoş Bâli Efendi, şeyhinin isteği üzerine tedris ile tasavvufu birlikte yürütmüştür, "Cevheri" mahlasıyla şiirler de yazan şeyhin, hiç evlenmeden bu dünyadan göçtüğü ve şeyhi gibi rüya tabirinde çok maharetli olduğu belirtilmektedir. Bâli Efendi, dünya erbabı ile beraber anılmak istemez, kendisine yapılan davetleri lisan-ı münasip ile geri çevirirdi. Emir ve vezirlerden uzak durur ve asla hediye ve sadaka kabul etmezdi.⁴⁴

Ramazan Efendi'nin İstanbul'da faaliyet gösteren bir başka halifesi de "Ferhat Paşa şeyhi" olarak nam salan Şeyh Mehmed Efendi'dir. (v.975/1567) Keşfi açık bir zat olan Mehmed Efendi'ye, ileri gelen devlet ricâlinin kendi akıbetlerini sordukları rivayet edilmektedir. Faaliyetlerini, müridleri arasına katılan yeniçeri ağası Ferhat Ağa'nın kendisi için Yedikule'de yaptırdığı tekkede yürütmüştür.⁴⁵

Kasım Çelebi'nin iki önemli halifesinden diğeri Sofyalı Bâli Efendi (v.960//1553) ise bir müddet İstanbul'da Semerci İbrahim Efendi Tekkesi'nde faaliyet gösterdikten sonra Sofya'ya giderek oraya yerleşmiş ve vefatına kadar orada halkı irşad ile meşgul olmuştur.⁴⁶ Bâli Efendi'nin makamına, vasiyeti üzerine Kurt Mehmed Efendi diye bilinen halifesi Şeyh Mehmed bin Ömer Efendi (v.996/1589) geçmiştir. Bâli Efendi'nin bir başka halifesi Nureddinzâde (v.981/1574) ise İstanbul'da faaliyet göstermiş, onun vefatından sonra Kurt Mehmed Efendi İstanbul'a gelerek Kadırga'da bulunan Sokullu Mehmed Paşa Dergâh'ında makamına geçmiştir.⁴⁷

Sofyalı Bâli Efendi'nin Nureddinzâde olarak bilinen halifesinin asıl adı Mustafa Muslihuddin'dir. Tasavvufa karşı gönlünde artan meyil üzerine Sofyalı Bâli Efendi'ye intisap ederek sülukunu tamamlamıştır. Şeyhinden hilâfet aldıktan sonra günümüzde Bulgaristan sınırları içinde olan Tatarpazarcık'ta faaliyete başlayan şeyhe halkın büyük rağbet göstermesi ve büyük bir ün kazanması sebebiyle, kendisini çekemeyenler tarafından "siyasi emelleri olmak ile" suçlanıp İstanbul'a şikayet edilmişti. Ancak şeyh İstanbul'a gidip dönemin Sadrazamı Sokullu Mehmed Paşa ile görüşerek ithamların

41. Taşköprülüzâde, eş-Şekaik, s.373; Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.62.

42. Belgradlı, Silsiletü'l-mukarribin, vr.116b; Sadettin Nüzhet Ergun, Türk Şairleri, İstanbul 1936-45, Cilt 3, s.1047.

43. Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.210; Ayvansarâyî, Hadika, Cilt 2, s.180.

44. Seyyid Seyfullah Kasım, Camiu'l- maarif, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2335, vr.7b.

45. Atâi, a.g.e., s. 194.

46. Taşköprülüzâde, eş-Şekaik, s.539-540.

47. Bursalı, Osmanlı Müellifleri, Cilt 1, s.145.

gerçeği yansıtmadığı ve iftiradan ibaret olduğu konusunda onu ikna etmiştir. Nureddinzâde bu görüşmeden sonra memleketinden ailesini alıp İstanbul'a gelmiştir. Şeyh ile Sadrazam arasındaki görüşmede oluşan yakınlık buna vesile olmuştur. Nureddinzâde, Kanuni Sultan Süleyman ile de çok yakın münasebetler kurmuştur.⁴⁸

Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa'nın Mimar Sinan'a Kadırga'da 1571 yılında inşa ettirdiği külliyyede şeyh adına bir de zâviye yaptırdığı, ancak zâviyenin inşası bitmeden şeyhin vefat ettiği kaydedilmektedir. Nureddinzâde'nin vefatı üzerine burada, pirdaşı olan Kurt Mehmed Efendi posta geçmiştir.⁴⁹

"Küçük Nureddin" diye bilinen Aydınli Nureddin Hamza Efendi (v.979/1571) Şeyh Nureddinzâde'nin yetiştirdiği halifelerindendir. Nureddinzâde'ye ne zaman intisap ettiğine dair bir bilgiye rastlanamamıştır. Şeyh Nureddinzâde 981 yılında yetmiş üç yaşında iken vefat etmiştir. Kabri, Edirnekapı dışında Seyrantepe denilen muhitteydi, fakat burası Şehitler Mezarlığı yapıldıktan sonra kabir kaybolmuş ve nerede olduğu tespit edilememiştir.⁵⁰

Çelebi Halife'nin yetiştirip icazet verdiği bir başka halifesi de Şeyh Üveys'tir (v.930/1524). Veys Dede diye de bilinen Şeyh Üveys icazet aldıktan sonra Şam'a yerleşmiştir.⁵¹ Şam'a gitmeden önce ilk olarak İstanbul'un en eski tekkelerinden Ebülfeth Gazi Tekkesi'nde faaliyet göstermiştir. Oradan Karaman'a şeyh olarak gönderilmiş, burada yaptığı vaazlarında okuma yazma bilmemesine rağmen birçok müderrisi etkilemiştir. Karaman müftüsü Mevlana Davud'un, onu sınamak ve ilmiyle alt etmek amacıyla birgün vaazını dinlemeye gittiği, ancak şeyh müftünün kafasındaki soruları daha o sormadan cevaplayıp, aklındaki konulara daha o bahsetmeden değinince bu durumdan çok etkilenerek ona biat ettiği bilinmektedir. Şeyhinin yanında sülukunu tamamladıktan sonra ise birlikte Şam'a gitmişlerdir. Şeyh Üveys kendinden sonra makamına Şeyh Davud'u geçirmiştir.⁵²

Şeyh Üveys'in İstanbul'da faaliyeti tespit edilen halifesi Şeyh Fethullah'tır (v.969/1561). Fethullah Efendi, Şeyh Üveys'ten icazet aldıktan sonra Kanuni Sultan Süleyman döneminde İstanbul'a gelmiş ve burada Sadrazam Damad Rüstem Paşa (v.968/1561) tarafından karşılanmıştır. Fakat şeyhin sadrazam tarafından hangi tekkeye yerleştirildiğine dair bilgi bulunmamaktadır.

Çelebi Halife'nin yetiştirdiği bir başka önemli halifesi Şeyh Sinâneddin Yusuf Erdebili'dir (v.951/1544). Erdebil'in Râmiyye köyündendir. Çelebi Halife'ye insitap etmeden önce Tebriz'de Dede Ömer Ruşeni'nin sohbetlerinde bulunmuştur. Ruşeni'nin işareti ile İstanbul'a gelmiş ve Çelebi Halife'nin yanında sülukunu tamamlamıştır. İcazet aldıktan sonra İstanbul'da Ayasofya Camii yakınında tekkesini kurup, vefa-

48. Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.212-213.

49. Ayvansarayi, Hadika, Cilt 1, s.193-194.

50. Vassaf, Sefine, Cilt 3, s.228.

51. Taşköprülüzâde, eş-Şekaik, s.543.

52. Hulvi, Lemezât, s. 443-444.

tına kadar burada irşad görevini sürdürmüştür. Erdebil Tekkesi veya Sinan Erdebili Tekkesi diye bilinen tekkesini hiçbir maddi yardım almadan tamamen kendi imkanları ile kurmuş ve irşad faaliyetine başlamıştır. Sinan Erdebili'nin vefatından sonra Erdebil Tekkesi'nde makamına "Erdebilizâde" diye bilinen oğlu Şeyh Mehmed Efendi (v.974/1566) geçmiştir. Mehmed Efendi seyri sülukunu Merkez Efendi'nin yanında tamamlamıştır. Kabri Yenikapı dışındadır.⁵³

Çelebi Halife'nin, hakkında pek fazla bilgiye sahip olmadığımız Muhyiddin b. Muhammed isminde de bir halifesi vardır. Bunun dışında Bursa ve Bolu'da da faaliyet göstermiş halifelerine rastlanılmaktadır. Bursa'daki halifesi Selman Halife, Bolu'daki ise Şeyh Hayreddin Tokadi (v.931/1525)'dir.⁵⁴

2.3.1. Sünbülüyye ("Sünbül Sinan", Sinâneddin Yusuf, v. Muharrem 936/Eylül 1529)

Cemaliyye'nin Sünbülüyye kolu, Çelebi Halife'nin "halifetü'l-hulefa" sı olarak kabul edilen Sünbül Sinan tarafından kurulmuştur. Sünbül Sinan'ın tam adı Yusuf b. Ali b. Kaya Bey'dir. Kendisine Şeyh Sinaneddin Yusuf da denilmektedir. Sünbül Sinan, Merzifon'da dünyaya gelmiştir.

Tasavvuf yoluna girmeden önce ilim tahsili ile meşgul olan Sünbül Sinan'ın daha sonra tasavvufa meyli arttı ve ilin yolunu bırakarak Çelebi Halife'ye intisap etti. Sülukunu tamamladıktan sonra icazet alıp Mısır'a gitti ve orada bir müddet irşad ile meşgul oldu. Şeyhi Çelebi Halife, İstanbul'dan hacca gitmeye niyet ettiğinde, Mısır'da bulunan Sünbül Sinan'a da haber yollayıp hacca gelmesini istedi. Ancak şeyhin Beytullah'a varmaya ömrü vefa etmemiş, vefatından önce de müridlerine son vasiyetini yapmıştı. Buna göre, Sünbül Sinan şeyhin, İstanbul'daki makamına oturacak ve kızı Safiye ile evlenecekti.⁵⁵ Nitekim, böyle de olmuş ve Sünbül Sinan Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda posta oturmuştur.

Sünbül Sinan dervişlerine devran ibadeti ile zikir yaptırıyordu. Sünbül Efendi'nin bu uygulaması ulema ile meşayih arasında "devran ibadet midir" tartışmasının tazelenmesine sebep oldu. Bu hususta ulemanın iki gruba ayrıldığı, ancak çoğunluğunun Sünbül Sinan'ı desteklediği bilinmektedir.⁵⁶

Kanuni devrinde Hicri 936 yılının Muharrem ayında vefat eden Sünbül Sinan'ın cenaze namazı Fatih Camii'nde kılınıp, Koca Mustafa Paşa Camii haziresine defnolunmuştur.⁵⁷

Sünbül Sinan pek çok halife yetiştirmiştir. Ancak kendisinden sonra Koca Mustafa

53. Hulvi, a.g.e., s.439-440; Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.87.

54. Barkan, Kolonizatör Türk Dervişleri, s.337-338.

55. Hulvi, Lemezât, s.435.

56. Hulvi, Lemezât, s.449.

57. Yusuf b. Ya'kub, Meşayih-i Halvetiyye, s.44.

Paşa'daki dergahta posta oturan halifesi Şeyh Merkez Efendi'dir. Diğer halifeleri ise Anadolu ve Rumeli'de faaliyet göstermişlerdir. Bunlardan meşhur olanları şunlardır: Çelebi Halife'nin oğlu ve Karaman'da faaliyet gösteren Cem Şah Efendi (v.943/1536), babası Çelebi Halife'nin soyundan olan ve Akşehir'de faaliyet gösteren Akşehirli Cemal Efendi (v.943/1536), Tokat'ta doğmuş ve Habib Karamani'nin sohbetlerinde de bulunmuş, fakat bu şeyhin onu irşad edecek müridin kendisi olmadığını işaret etmesinin ardından otuz yıl sonra Sümbül Sinan'a intisap eden ve sülukunu tamamladıktan sonra Rumeli'ye irşad vazifesi ile görevlendirilen Şeyh Maksud Dede (v.970/1562), Kırım'ın Kefe şehrinde dünyaya gelen ve sülukunu tamamladıktan sonra irşad görevi için yine memleketine dönen Şeyh Alâeddin b. Şeyh Muslihuddin Mustafa (v.970/1562), yörük asıllı olan ve sülukunu tamamladıktan sonra irşad görevini memleketi Kütahya'da sürdüren Şeyh Çavdarlu Ahmed Dede (v.979/1571).

2.3.1.1. Merkez Efendi (v.959/1551)

Şeyh Sümbül Sinan'dan sonra makamına geçen halifesi Merkez Efendi'dir. Asıl adı Musa, lakabı ise Merkez Muslihuddin'dir. Kısaca "Merkez Efendi" diye anılmaktadır. Doğum yeri hakkında kaynaklarda geçen bilgiler muhtelif olup rivayetler, Denizlili, Kütahyalı, Uşaklı ya da Manisalı olduğu şeklindedir.⁵⁸

Merkez Efendi tasavvuf yoluna girmeden önce medresede ilim tahsil ediyordu. Gönülüne tasavvuf aşkı düşmüş ve Molla Habib Karamani'nin dervişi olma arzusu ile şeyhin huzuruna gitmiştir. Karamani, "Senin şeyhin henüz posta oturmadı." demiş ve irşadının başkasının elinden olacağına işaret etmiştir. Bunun yanısıra kendisine vaaz için icazet vermiş ve bundan böyle adın "Muslihuddin" olsun demiştir.⁵⁹

Merkez Efendi daha sonra İstanbul'a dönmüş, burada faaliyet gösteren büyük şeyhlerden herbirinin meclisine gittiği halde, devran ile zikir yaptırdığı ve vahdet-i vücud anlayışına sahip olduğu gerekçesiyle ilk zamanlar Sümbül Efendi'nin meclisine gitmediği, ancak daha sonra keramet ehli olduğuna iman ederek ona biat etmiştir.⁶⁰ Seyr-i sülukunu tamamlayarak hilâfet aldı ve İstanbul'da Halveti tekkelerinden Koğacı Dede Zaviyesi'nde irşad faaliyetine başladı. Bir süre burada bulunduktan sonra, Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ın Manisa'da bir camii ve zaviye yaptırıp Sümbül Efendi'den bir şeyh göndermesini rica edince, Merkez Efendi buraya gönderilmiştir. Ayrıca Yavuz Sultan Selim'in annesi Bezm-i Alem Valide Sultan tarafından yaptırılan bimarhanede tabiplik görevini de üstlenen Merkez Efendi burada kırk bir çeşit bitkiden meydana getirdiği "mesir macunu"nu icat ederek halka dağıtmıştır.⁶¹

Merkez Efendi, Sümbül Efendi'nin vefatından sonra İstanbul'a gelerek Koca Mus-

58. Yusuf b. Ya'kub, Meşayih-i Halvetiyye, s.46.

59. a.g.e., s.46.

60. a.g.e., s.47.

61. a.g.e., s.48.

tafa Paşa Dergâhı'nda posta oturmuştur. İstanbul'da faaliyet gösterdiği sırada oğlu Ahmed Çelebi'nin de annesi olan eski eşi ve Kanuni'nin kız kardeşi Şah Sultan'dan, tarikat faaliyetlerinin yayılmasında büyük destek gördüğü anlaşılmaktadır. Merkez Efendi'ye biat eden Şah Sultan, müntesip olduğu tarikata destek sağlamış ve bu çerçevede İstanbul'da tarikatı adına tekkeler kurmuştur. Davudpasha'daki zaviyede bunlardan birisidir.

Merkez Efendi, Davutpaşa'daki zaviyeye, Şeyh Sümbül Sinan'ın yanında yetişip, onun vefatından sonra Merkez Efendi'nin hizmetinde bulunmuş olan ve o ana kadar Yanya'da irşad ile görevli Yakub Efendi'yi tevcih ettiği gibi,⁶² Şah Sultan'ın Eyüp'te yaptırdığı zaviyeye Gömleksiz Mehmed Efendi'yi (v.951/1544), Yenikapı haricinde kendisinin yaptırdığı zaviyeye ise damadı Seyyid Muslihuddin'i (v.984/1576) tayin etti. Kendisi de vaktinin çoğunu Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda geçirmesinin yanında arada bir diğer zaviyeleri de ziyaret ederdi.⁶³

Eyüp'teki dergâhta faaliyet gösteren Gömleksiz Mehmed Efendi'nin makamına Seyyid Abdülhalik Efendi, ondan sonra da Abdülhalik Efendi'nin oğlu Şeyh Bostan Efendi geçmiştir. Şu anda Merkez Efendi'nin türbesinin de bulunduğu Yenikapı haricindeki dergâhta ise uzun süre şeyhlik yapan damadı Seyyid Muslihuddin'den sonra makamına, 110 yaşlarında vefat ettiği rivayet edilen Şeyh Abdullah geçmiştir.⁶⁴ Davutpaşa'daki dergâh ise, Yakub Efendi'nin buradan Koca Mustafa Paşa'daki dergâha geçmesi üzerine, Şah Sultan tarafından medreseye çevrilmiştir.

Merkez Efendi'nin İstanbul'da faaliyet gösterdiği tespit olunan başka halifeleri de vardır. Bunlardan birisi "Köse Şeyh" diye bilinen Muhyiddin Efendi'dir (v.990/1582). Evinin yanında bulunan Odabaşı Camii'ne bir zaviye yaparak irşad faaliyetini burada gerçekleştirmiştir. Bir diğer halife ise halk arasında "Ahmed Çelebi" diye meşhur olan ve Yunus Zaviyesi'nde faaliyet gösteren Şeyh Ahmed Efendi'dir (v.978/1570). Onun vefatından sonra adı geçen zaviyede irşad postuna Gülşeniyiye'den Sirozlu Şeyh Muhammed İlhami (v.980-1572) geçmiştir.⁶⁵

Merkez Efendi'nin İstanbul dışında, Anadolu'ya da halifeler gönderdiği görülmektedir. Bunlardan birisi Aydın Tire'ye gönderdiği halifesi Şemseddin Ahmed Efendi'dir (v.975/1567). Halk arasında "Uzun Şems" diye meşhur olan Şemseddin Ahmed Efendi'nin kendisi de Tirelidir. İstanbul'a giderek Sümbül Efendi'ye intisap etmiş, onun vefatından sonra ise sülukunu Merkez Efendi'nin yanında tamamlayıp, hilâfetle memleketine gönderilmiştir. Uzunca bir süre, II. Selim Manisa sancağında vali iken şeyh adına İzmir'de kurdurduğu zaviyeye giderek orada kalmış, daha sonra tekrar Tire'ye dönüp Molla Çelebi Zaviyesi'nde faaliyetini sürdürmüştür.⁶⁶

62. a.g.e., s.49.

63. Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani, Cilt 4, s.363.

64. Yusuf b. Ya'kub, Meşayih-i Halvetiyye, s.61.

65. Hulvi, Lemezât, s.467.

66. Zakir Şükrü, Silsile-i Meşayih, Cilt 4, s.4-71.

Merkez Efendi'nin Anadolu'da faaliyet gösteren bir başka halifesi Şeyh Ahmed De-de'dir (v.978/1570). Aslen Kütahyalı olan bu şeyh halk arasında "Kalburcu Şeyhi" diye şöhrat bulmuştu. Merkez Efendi'nin yanında sülukunu tamamlayan şeyh memleketine dönüp bir zaviye kurarak 978 (Miladi 1570) tarihinde vefat edesiye kadar dervişlerini terbiye ile meşgul olmuştur.

O devrin alim ve şairlerinden Behiştî Ramazan Efendi (v.979/1571) ise Merkez Efendi'nin Trakya Bölgesi'nde faaliyet gösteren halifesi idi. Bu şeyh Çorlu'da ikamet etmiş ve irşad faaliyetlerini burada sürdürmüştür.⁶⁷

Kendisini irşada adanmış bir insan olarak, bereketli bir hayat süren Merkez Efendi, doksan dört yaşında 959 senesinde vefat etmiştir. Cenaze namazı o zaman şeyhülislam makamında bulunan Ebusuud Efendi tarafından Fatih Camii'nde kıldırıldıktan sonra, bugünkü türbesinin bulunduğu yere defnedildi.⁶⁸

Merkez Efendi'den sonra Koca Mustafa Paşa Dergâhı'ndaki makamına, babasının vefatı üzerine İstanbul'a gelen oğlu Ahmed Çelebi geçmiştir. Ahmed Çelebi burada iki sene görev yaptıktan sonra, kendi isteğiyle bu vazifeden feragat edip Denizli'ye dönmüş ve ömrünün sonuna kadar burada irşad faaliyeti ile meşgul olmuştur. Şeyh Ahmed Efendi'nin iki senelik vazifesinin ardından tekrar boş kalan posta İstanbul meşayih-i Yakub Efendi'nin geçmesini teklif ederek bu konuda ısrar etmişlerdir. Yakub Efendi ise, o sırada Şah Sultan'ın yaptırmış olduğu Davutpaşa'daki tekkede faaliyet göstermekteydi. Rivayete göre gece rüyasında Sümbül Efendi tarafından Koca Mustafa Paşa Camii'ne gidip posta geçmesi emredilince, Davutpaşa'daki zaviyeyi terk etti. Bunun üzerine Şah Sultan, "Benim tekkemi bırakıp gitti" diyerek darılmış ve ardından burayı medreseye çevirmiştir.⁶⁹

2.3.1.2. Yakub Efendi (v.979/1571)

Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda irşad postuna oturmuş olan Yakub Efendi, Germiyan (Bugünkü Kütahya) ilinin Şeyhli kazasında dünyaya gelmiştir. Rivayete göre bir gece rüyasında kıyametin koptuğunu ve kendisinin de diğer bazı kimseler gibi cezaya uğratılacağını görünce, dehşet içinde uyanarak Şeyh Sümbül'e varıp biat etmiştir. Onun vefatına müteakip halifesi Merkez Efendi'nin hizmetine devam etmiş ve ondan icazet almıştır. Şeyh Merkez Efendi tarafından Yanya'ya gönderilen Yakub Efendi, burada bir müddet kaldıktan sonra İstanbul'a giderek Davutpaşa'daki dergâhta faaliyete başlamıştır. Burada on sekiz sene kaldıktan sonra Koca Mustafa Paşa'daki dergâha geçmiş ve 979 (Miladi 1571) senesinde vefatına kadar burada irşad faaliyetini sürdürmüştür.⁷⁰

Yakub Efendi'nin 979'da (Miladi 1571) vefatından sonra Koca Mustafa Paşa Der-

67. Hulvi, Lemezât, s.602-603.

68. Yusuf b. Ya'kub, Meşayih-i Halvetiyye, s.6.

69. Hulvi, Lemezât, s.471-473; Atâi, Zeyl-i Şekâik, s.360.

70. Yusuf b. Ya'kub, Meşayih-i Halvetiyye, s.58.

gâhı'nda posta oğlu Yusuf Sinan Efendi (v.987/1579) geçmiştir. Yusuf Efendi daha önce Balat'ta Ferruh Kethüda Tekkesi'nde faaliyet göstermekteydi.⁷¹

2.3.2. Şâbâniyye (Şeyh Şâbân-ı Velî, v.18 Zilkade 976/5 Mayıs 1569)

Cemaliyye'nin Şabaniyye kolu Kastamonulu Şâban Efendi tarafından kurulmuştur. Zamanla birçok alt şubeye ayrılan bu kol, Cemaliyye'nin Anadolu'da günümüze kadar ulaşmasına vesile olmuştur.

Şâban Efendi Kastamonu'nun Taşköprü kazasında dünyaya gelmiştir. Tasavvuf yoluna girmeden önce, memleketinde başladığı zahiri ilimlere İstanbul'da devam etmiştir. Bu tahsil döneminden sonra Şâban Efendi'nin gönlünde tasavvufa karşı bir meyil başlar ve bir mürşid-i kâmile ihtiyacı olduğunu hissederek İstanbul'da şeyh aramaya koyulur. Ancak durumunu arz ettiği şeyhlerin hiçbirisinde teselli bulamaz. Bu sıralarda bir gece gördüğü bir rüya üzerine memleketine dönmeye karar verir. O tarihlerde Şeyh Hayreddin Tokadi, Çelebi Halife'den icazetli olarak Bolu'da irşad ile meşgul olmaktadır. Şâban Efendi memleketine giderken bu zata da uğrayıp görüşmek ister. Birkaç arkadaşıyla birlikte Bolu'ya vardıklarında, Hayreddin Efendi ve dervişlerini zikir yaparken bulurlar ve kendileri de bu zikir halkasına katılırlar. Zikrin sonunda arkadaşları kalkmak istediklerinde, Şâban Efendi dervişlerin yanından ayrılamaz ve Şeyh Hayreddin Efendi'ye intisap ederek yanında seyr-i sülukunu tamamlar.⁷²

Şâban Efendi gibi, şeyhi Hayreddin Tokadi Efendi de (v.931/1525) tasavvuf yoluna girmeden önce, ilm-i zahiri ikmal etmişti. Hatta Bursa'da Muradiye Medresesi'nde müderris bile olmuştu. Fakat daha sonra İstanbul'a giderek burada evvela Çelebi Halife'nin ileri gelen halifelerinden Kasım Çelebi ile görüşmüş ve onun yönlendirmesi ile Çelebi Halife'nin müridi olmuştur. Sünbül Efendi ile pirdaşırlar. Sülukunu tamamladıktan sonra şeyhinden icazet alarak irşad faaliyetine başlamıştır.⁷³ Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda Sünbül Efendi şeyh olduktan sonra Hayreddin Efendi bir müddet burada bir vazife ile görevlendirilmiş⁷⁴ daha sonra Amasya'ya gitmiştir. Amasya'da bir süre Mahmud Çelebi Tekkesi'nde faaliyet göstermiştir. Hayreddin Efendi'den sonra bu tekkede irşad postuna Şeyh Mehmed Efendi, ondan sonra ise Hayreddin Efendi'nin torunlarından Şeyh Hızır Efendi oturmuştur.⁷⁵ Hayreddin Efendi Amasya'dan Bolu'ya geçmiştir. Bolu'da ve Düzce Pazar'da da faaliyet gösterdiği tespit edilen şeyhin kabri de Bolu'da Devtaş mahallesindedir.⁷⁶

Şâban Efendi, Şeyh Hayreddin Efendi'nin yanında on iki sene kaldıktan sonra sülukunu tamamlayıp hilâfetle memleketi Kastamonu'ya gönderilmiş ve burada ilk olarak

71. Hulvi, Lemezât, s.484.

72. Ömer Fuâdi, Menakıb-ı Şerif-i Pir-i Halveti, Kastamonu 1924, s.37-40.

73. Vassâf, Sefine, Cilt 3, s.384.

74. a.g.e., s.384.

75. Abdizâde, Amasya Tarihi, Cilt 1, s.244.

76. Vassâf, Sefine, Cilt 3, s.384.

Hisarardı denilen mahalledeki Seyyid Sünneti Mescidi'ne gitmiştir. ⁷⁷ Şâban Efendi'nin ikametinden sonra Şâban Efendi Camii ⁷⁸ diye anılmaya başlanan bu mescidde vaktiyle, Seyyid Yahya'nın halifelerinden Seyyid Sünneti diye bilinen Şeyh Ahmed Efendi ⁷⁹ faaliyet göstermiş idi. Şeyh Ahmed Efendi, Hz. Peygamber'in soyundan olduğu için Seyyid, onun sünnetine çok sıkı sarılması sebebiyle Sünneti lakabını almıştır. Hakikat yolunda üstün mertebelere erişmek için Seyyid Yahya Şirvani'nin yanına giden Seyyid Sünneti, Hz. Peygamber'in soyundan geldiği anlaşılmasını diye başına yeşil sarığını koymamıştı. Zira o mübarek soydan geldiği bilince tarikatın evvelinde gerekli olan "helâ hizmeti" kendisine verilmiyordu. O ise, bu hizmeti görmeden, mârifetullah da kemale eremeyeceği kanaatinde idi. Ancak Seyyid Yahya Şirvani, daha huzura varmadan onun keşif yoluyla onun Seyyid olduğunu öğrenmişti. Huzuruna geldiğinde yeşil sarığını takmasını, kendisindeki bu hâlis niyeti sebebiyle adı geçen hizmeti görmeye gerek olmadığını bildirdi. ⁸⁰ Seyyid Sünneti sülukunu tamamlayıp hilâfet aldıktan sonra memleketi Kastamonu'ya gelerek burada adı geçen mescidi zaviye olarak kullanmak üzere yaptırmış ve irşad vazifesine başlamıştı. Ancak vefatından sonra postu bir süre boş kaldı. Daha sonra Şâban Efendi'nin buraya gelişi ile post dolmuş ve faaliyetler yeniden canlanmıştır. ⁸¹

Şâban Efendi, Seyyid Sünneti Mescidi'nde bir müddet kaldıktan sonra, daha fazla cemaati bulanak yakınındaki Cemal Ağa Mescidi'ne geçmiştir. Bir müddet de burada halkı irşad ile meşgul olmuş, fakat halk arasına hiç karışmamıştır. Rivayete göre burada fikrullah ve zikrullah ile meşgul oluyorken saf bir köylü onun aç ve fakir olduğunu görüp, "Be hey dede, nice zamandır burada oturursun. Bir salih ve emin kimsesin. Bizim hayvanlarımızı gütmeye bir adam lazım. Bu işi gör, biz de sana harçlık veririz." deyince şeyh, Kastamonu'da irşad ile görevli olduğuna işaret etmek maksadıyla gülümseyerek "Ben de sizin gibi hayvanları gütmeye geldim" diye cevap verdi. ⁸²

Şâban Efendi buradan tekrar Seyyid Sünneti Mescidi'ne geçti ve orada talipleri irşada başladı. Daha sonra Sünneti Efendi'nin halvethanesinde erbaine girdi. ⁸³

Daha sonra başta "Çetin Baba" diye bilinen Hacı Seyyidi olmak üzere Şâban Efendi'nin ileri gelen muhibleri, kendisini şehir içinde bulunan Honsalar Camii'ne davet ettiler. Şâban Efendi de bu daveti kabul etti. İşte bu tarihten sonra şeyhin şöhreti Şâban Dede diye her tarafa yayıldı, velayet ve kerametlerinden söz edilmeye başlandı. ⁸⁴ Şâban Efendi burada faaliyet göstermekte iken, Atabey Gazi Camii mahallesinde çıkan bir yangın, şehrin yarısının yanmasına sebep olmuştu. Bu arada rüzgar evler-

77. Fuâdi, Pir-i Halveti, s.42.

78. Abdülkerim Abdülkadiroğlu, Halvetilik'in Şâbaniyye Kolu: Şeyh Şâban-ı Veli ve Külliyesi, Ankara 1991, s.101-105.

79. a.g.e., s.34-35.

80. a.g.e., s.34-35.

81. a.g.e., s.34,35,46,47.

82. a.g.e., s.42-43.

83. Fuâdi, a.g.e., s.46.

84. a.g.e., s.48.

den birisinden ateşli bir tahta parçasını kaldırıp, şehrin bir diğer ucunda bulunan Honsalar Camii'ne attı. Çatısı ve minaresi ahşap olan camiiyi ve yanındaki zaviye yanıp kül oldu. Bunun üzerine şeyh tekrar Seyyid Sünneti Mescidi'ne geçti. Yanan zaviyesini müridleri yeniden yaptırmak istediyse de, Şâban Efendi "Bu yangında bir hikmet var. Hüküm Allah'ındır. Kahrında lutfu gizlidir. Allah'ın iradesi Seyyid Sünneti Dergâhı'na taşınmamızdadır." diyerek mani oldu.⁸⁵

Şâban Efendi'nin müridleri arasına ulemadan da çok kimseler katılmıştır. Bunlardan birisi, Şeyhülislam Ebüsuud Efendi'nin yakın arkadaşı, devrin büyük alimlerinden Süleymaniye Camii vaizi Kastamonulu Muharrem Efendi'dir (v.Cemâziyelevvel 983/Eylül 1575).⁸⁶ Muharrem Efendi'den başka Şâban Efendi'ye intisap ettiği bilinen Kastamonulu başka alimler de vardır. Bunlardan bazıları, "Memdi Halife" diye bilinen Mehmed Efendi, "Kızılzâde" diye bilinen Muhammed Efendi, şiirde "Mahvi" mahlasını kullanan Hasan Çelebi Efendi, Kastamonu'da müftülük yapmış olan Sufi Muhyiddin Efendi, bütün fenlere vakıf olduğu bildirilen "İbrikçizâde" ve "Molla Nâyî" lakaplı Abdi Efendi ve güzel ahlakı ile Hz. Osman'a benzetilen Hacızâde Efendi'dir.⁸⁷ Ayrıca Kastamonu civarından ve diğer bölgelerden gelip Şâban Efendi'ye intisap ettiği bilinen alimlerden ileri gelenlerinden bazıları, aynı zamanda halifelelerinden olan İkilipli Abdülbaki Efendi, Küre-i nühas'tan Mehmed Çelebi Efendi, Küre-i hadid'ten medfun Mahmud Efendi, Bolu sancağından Sinan Efendi'dir.⁸⁸ Şâban Efendi'nin şeyhliği yanında zahiri ilimlere vukufu ve zahir-batın dengesini çok iyi kurmuş olması, pek çok önemli alimi dergâhına çekmeye yetmiştir.

Şâban Efendi tasavvuf yoluna girmeden önce akli ve nakli ilimleri tahsil etmiş olduğu halde, alimlik hüviyyetini hiç ön plana çıkarmaz, ümmi suretinde görünmeyi tercih ederdi.⁸⁹ Tarikatın âdab ve erkânı hususunda "Miyar-ut Tarika" isimli eseri esas alıyordu. Seyyid Yahya'nın Anadolu kırı kırk âlim dervişi tarafından hazırlanıp, bizzat Şirvani tarafından tarikat erbabına tavsiye edilmiş olan bu eser⁹⁰ Halveti âdab ve erkânı için çok önemlidir. Şâban Efendi dervişlerine, "Bu tarikatnâme ile amelde, ne bir nokta noksan, ne de bir nokta ilave yapınız. Zira tarikatımızda okunan evrad ve takip edilen erkân, Seyyid Yahya hazretlerinin huzurunda uygulanan erkân ve okunan evraddır." demiştir.⁹¹ Bu âdab ve erkânın Halveti Tarikati'nde uygulanması, Ahmediyye şubesinin kurucusu Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravi'nin "Hurde-i Tarikat"ı ve Karabaşîyye kolunun kurucusu Karabaş-ı Veli'nin "Miyar-ut Tarika Şerhi" ile devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır.

Şâban Efendi yaşlanınca halvete çok rağbet etmeye başlamıştır. Hatta öyle ki, Seyyid Sünneti Mescidi'nde kapandığı hücrelerinden yedi sene dışarı çıkmadığı, namazları-

85. a.g.e., s.68-69.

86. a.g.e., s.62.

87. a.g.e., s.62.

88. a.g.e., s.63.

89. Fuâdi, a.g.e., s.59.

90. a.g.e., s.32.

91. a.g.e., s.50.

nı bile münferiden kıldığı ifade edilmektedir. Burada sürekli ibadetle meşgul olan Şâban Efendi'nin çoğu namazlarını Kâbe'de kıldığına, hücresinde insanları olduğu gibi, cinleri de irşad ettiğine inanılıyor ve bu sebeple kendisine "mürşidü's-sakaleyn" deniliyordu.⁹² Bazı Halveti büyükleri onun cemaate çıkmayışının sebebini, kendisine gelen mevârid-i ilâhiyyenin çokluğuna bağlamaktadırlar. Böyle büyük mevâride mazhar olan kişi, hareket dahi edemez denilmektedir.⁹³

Şâban Efendi halk arasında cömertliği ile de tanınmıştı. İki akçeyi bir yere koyup saklamadığı, daima tevekkül ve kanaat içinde olup hiç kimseden sadaka ve maaş kabul etmediği rivayet edilmektedir.⁹⁴

Şâban Efendi, 18 Zilkade 976 (Miladi 4 Mayıs 1569) tarihinde Perşembe günü vefat etmiştir.⁹⁵ Vefatına yakın İstanbul'dan gelen halifesi Muharrem Efendi'ye, "Hemen geri dönme, biraz burada eğlen, namazını kılıp öyle git" diyen Şâban Efendi, bundan yirmi gün sonra vefat etmiştir.⁹⁶ Vakit kaybetmeden dervişlerine haber salınmış ve gelmesi mümkün olanlar cenazeye iştirak etmişlerdir. Muharrem Efendi, Muzaffer Dede ve bazı dervişler tarafından teçhiz ve tekfini yapılan şeyhin⁹⁷ cenaze namazı da çok büyük bir kalabalığın iştirakiyle Cuma günü Muharrem Efendi tarafından kılınmış ve tekelerinin bahçesine defnedilmiştir.⁹⁸

Şâban Efendi üç yüz altmış dervişine hilâfet vermiştir.⁹⁹ Değişik bölgelere irşad faaliyeti için gönderdiği halifeleri vasıtasıyla, kendinden sonra tarikatı çok geniş bir muhite yayılmıştır. Şâban Efendi'nin usulü bir mahalle sâdece bir halife göndermek şeklindeydi. "Bir küçük şehirde bir kişi faaliyet gösterirken, bir başka halifenin o yere gidip oturması asla caiz değildir." diyordu.

Şâban Efendi hayatta iken halkı irşad için gönderdiği halifelerinden ileri gelen bazıları, onun vefatından sonra Kastamonu'ya dönerek, şeyhin makamına geçip faaliyetlerini burada sürdürmüşlerdir. Örneğin, Şâban Efendi'nin irşad için Tokat'a gönderdiği Kastamonulu halifesi Osman Efendi (v.976/1569), Şâban Efendi'nin vefatı üzerine Kastamonu'ya dönmüş ve şeyhin makamına geçerek kırk gün faaliyet gösterdikten sonra vefat etmiştir.¹⁰⁰ Osman Efendi'den sonra bu makama, Şâban Efendi'nin icazetle Amasya'ya gönderdiği halifesi, "Kazancı Hayreddin" diye bilinen Kastamonulu Hayreddin Efendi (v.987/1579) oturmuştur.¹⁰¹ Hayreddin Efendi'den sonra burada faaliyet gösteren zat, yine Şâban Efendi'den icazetli olarak Çorum'a gönderilen halifesi İskilipli

92. a.g.e., s.74-89.

93. Haririzâde, Tibyan, Cilt 2, 193b.

94. Fuâdi, Pir-i Halveti, s.82.

95. Fuâdi, a.g.e., s.91.

96. a.g.e., s.94.

97. a.g.e., s.92.

98. a.g.e., s.93-97.

99. a.g.e., s.58.

100. a.g.e., s.104-106.

101. a.g.e., s.111-112.

Abdülbâki Efendi'dir (v.997/1589). Abdülbâki Efendi'den sonra ise, Şâban Efendi'nin Şam'a gönderdiği halifesi Muhyiddin Efendi (v.1013/1604) posta oturmuştur.

2.4. Ahmediyye Şubesi ("Yiğitbaşı", Ahmed Şemseddin Marmaravî, v.910/1504)

Halvetiyye'nin Ahmediyye şubesi "Yiğitbaşı" diye şöhret bulan Pir Ahmed Şemseddin Marmaravî tarafından kurulmuştur. Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin Marmaravî aşk ve irfan mayasının yalnızca Anadolu topraklarına değil, Balkanlar'a ve Trakya'ya da yayılmasını sağlamış ve çok geniş bir coğrafyayı irfan, ahlak, aşk ve maneviyat bakımından ihya etmiştir. Halveti Tarikatı'nda "Orta Kol" olarak bilinen bu şubenin silsilesi, Alâeddin Uşşakî (Kabaklı Alâeddin Efendi (v.883/1478) > Tâceddin İbrahim Kayserî (v.883/1478) > Pir Muhammed Bahaeddin Erzincanî (v.879/1474) vasıtasıyla Pir Seyyid Yahya Şirvanî'ye ulaşır.¹⁰²

Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin Marmaravî, dönemin Saruhan Sancağı'na bağlı, Akhisar Kazası'nın, Marmara nahiyesinde dünyaya gelmiştir. Kendisi de bir Halveti şeyhi olan babası İsa Halife, memleketinde başladığı ilim tahsilini ve aldığı medrese eğitiminden sonra manevi terbiyesini de tamamlaması için Yiğitbaşı Veli'yi Uşak'ın Kabaklı köyünde bulunan Halveti Şeyhi Alâeddin Uşşakî'nin yanına göndermiştir. Burada Şeyh Alâeddin Uşşakî'ye intisap eden Yiğitbaşı, manevi terbiye aldığı bu süreç içerisinde seyr-i sülukunu tamamlamış, tabiri caizse mürşidinin manevi okulundan mezun olmuştur. Daha sonra şeyhinin hilâfetiyle Manisa'ya gönderilmiştir.¹⁰³ Şeyhinin baş halifesi olarak Manisa'ya gelen ve önceleri Manisa'nın merkezinde muhtelif camilerde irşad faaliyetini sürdüren Yiğitbaşı,¹⁰⁴ daha sonra Manisa'nın cumhuriyetten sonra "Adakale Mahallesi" adını alacak olan Seyyidhoca Mahallesi'ndeki tekkesinde¹⁰⁵ halkı irşada çalışmıştır.

Manisa'da üç sene irşad görevinde bulunduktan sonra, bir ara, İstanbul meşayih arasında tarikat işleriyle ilgili bazı batını meseleler yüzünden çıkan ihtilafların çözümüne memur edilmek üzere İstanbul'a çağırılmıştır. İstanbul'daki bu ihtilafların sebebi, Batını ve Hurufi meşrep tarikat erbabının dine aykırı hal ve davranışları idi. Ahmed Şemseddin, bu ihtilafları halledip şer'i şerife aykırı işler yapan tekkeleri kapattırarak tarikat eşyasına el koydurmuştur. Bu görevi sırasında meşayih arasındaki konulara yiğitçe işaretlerde bulunması sebebiyle "Yiğitbaşı" ünvanını kazanmıştır. Yiğitbaşı, İstanbul'daki bu görevini bitirdikten sonra tekrar Manisa'ya dönmüş ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir.

Yiğitbaşı, tarikatta daha önce uygulanmakta olan seyr-i süluk için gerekli, "esmâ-yı seb'a"ya ilave olarak "esmâ-yı hamse"yi (Vehhâb, Fettâh, Vâhid, Ahad, Samed)

102. Atâi, Zeyl-i Şekâik, s.62-63; Vicdanî, Halvetiyye, s.91-92.

103. Haririzâde, Tibyân, Cilt 1, 53a; Vicdanî, Halvetiyye, s.91-92.

104. Mehmet Akkuş, "Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin Hayatı ve Eserleri", İlim ve Sanat, İstanbul 1988, s.21-32.

105. İbrahim Gökçe, Sicillere Göre 16. Ve 17. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları, İstanbul 1946, s.22.

getirmiştir.¹⁰⁶ Halvetilik'te Ahmediyye kolunu diğer kollardan ayıran en önemli fark budur. Ayrıca Yiğitbaşı, müridlerine cehri zikir ve devran yaptırdığı için, bazı zahir ehli ulemanın muhalefetiyle de karşılaşmıştır.¹⁰⁷

Yiğitbaşı Veli, Manisa'da faaliyetlerine devam etmekte iken 910 senesinde (Miladi 1505) senesinde 71 yaşında vefat etmiştir ve zaviyesine defnolunmuştur.¹⁰⁸ Yiğitbaşı'ndan sonra Ahmediyye şubesi, dört ana kola ayrılmıştır.¹⁰⁹ Bunlar ve devamında bu kollardan tezahür eden şubeler şunlardır: İbrâhim Ümmi Sinân (v.975/1568) tarafından kurulan Sinâniyye kolu ve bu koldan zuhur eden Muslihiyye ve Zühriyye şubeleri, Hasan Hüsameddin Uşşâkî (v.1001/1592) tarafından kurulan Uşşâkiyye kolu ve bu koldan zuhur eden Câhidiyye, Cemâliyye-i Sâniye ve Salâhiyye şubeleri, Mahfî Ramazan Efendi (v.1025/1616) tarafından kurulan Ramazâniyye kolu ve bu koldan zuhur eden Buhûriyye, Cihangiriyye, Raûfiyye, Hayâtiyye ve Cerrâhiyye şubeleri, Muhammed Niyâzî-i Mısri (v.1105/1694) tarafından kurulan Mısriyye kolu. Bunlar ile birlikte çalışmamızda Ahmediyye'nin klasik tasnifindeki dört kolun yanında bu şubenin Antalya ve yöresine yayılmasını sağlayan ve Yiğitbaşı Veli'nin önemli halifelerinden olan Vahib-i Ümmi (v.1004/1596) ve onun silsilesinden gelen Eroğlu Nuri (v.1012/1603) ve Yusuf Sinan-ı Ümmi (v.1067/1657) ise "Elmalı Halvetileri" başlığı altında ayrıca incelenecektir. Klasik tasnifteki dört koldan ilk önce kurulan Sinâniyye'dir. Diğerleri daha sonra kurulmaya başlamıştır.

2.4.1. Sinâniyye (İbrâhim Ümmi Sinân, v.975/1568)

Ahmediyye'nin Sinâniyye kolu "Ümmi Sinân" diye bilinen İbrâhim b. Abdurrahman Halveti¹¹⁰ tarafından kurulmuştur. Ümmi Sinân Bursalıdır. Hz. Peygamber'in ünvanı olması sebebiyle teberrüken "ümme" lakabını almıştır. Yoksa bu lakap, zahir ilimleri bilmediğin ötürü ona verilmiş değildir.

Ümmi Sinân İstanbul'da tahsilini tamamladıktan sonra Karaman'a gitmiş ve orada Yiğitbaşı Veli'nin halifelerinden Şeyh İzzeddin Karamânî'ye intisap ederek seyr-i sülukunu tamamlamıştır.¹¹¹ İcâzet aldıktan sonra hemen İstanbul'a dönmemiş, bir müddet Manisa ve Uşak bölgesinde irşad faaliyetinde bulunmuştur.

Ümmi Sinân, Manisa ve Uşak havalisinde bir müddet faaliyet gösterdikten sonra İstanbul'a giderek,¹¹² Topkapı civarında bulunan Kürkcübaşı Ahmed Şemseddin mahallesinde Kanuni Sultan Süleyman tarafından kendisi için yaptırılan dergâhta¹¹³

106. Haririzâde, Tibyân, Cilt 1, 53a.

107. Vassâf, Sefine, Cilt 4, s.156.

108. Haririzâde, Tibyân, Cilt 1, 53a.

109. Vicdanî, Halvetiyye, s.92.

110. Ahmediyye şubesi meşayihinden Elmalı "Sinan-ı Ümmi" lakaplı Niyazi Mısri'nin şeyhi ile, Sinâniyye kolunun kurucusu Ümmi Sinân karıştırılmamalıdır.

111. Vassâf, Sefine, Cilt 4, s.166.

112. a.g.e., s.166.

113. Bursalı, Osmanlı Müellifleri, Cilt 1, s.145; Vassâf, Sefine, Cilt 4, s.167.

(Ümmi Sinân Tekkesi) faaliyet göstermiştir.¹¹⁴ Bu tekkenin 958 (Miladi 1551) yılında kurulduğu¹¹⁵ göz önüne alınırsa, şeyhin bu tarihlerde İstanbul'a geldiğine hükmedilebilir. Adı geçen tekkede vefatına kadar (v.976/1568) yaklaşık on sekiz sene irşad faaliyetinde bulunan Ümmi Sinân'dan sonra makamına damadı Halepli Şeyh Arap Şerif Mehmed Efendi (v. 1023/1614) geçmiştir.¹¹⁶

İstanbul'da Ümmi Sinân Tekkesi'nden başka Sinâniyye'ye ait iki tekke daha vardır. Bunlardan biri yine Topkapı'da Ümmi Sinân Tekkesi'nin yakınında bulunan Pazar Tekkesi'dir. Âyin gününden dolayı Pazar Tekkesi diye meşhur olmuştur. Bu tekkenin ilk şeyhi Ümmi Sinân'ın bir diğer damadı Harîrî (Kazzâz) Mehmed Efendi'dir (v.1050/1640).¹¹⁷

Adı geçen zaviyede doksan sene irşad faaliyetinde bulunduğu belirtilen Şeyh Mehmed Efendi'nin yüz otuz ila yüz kırk sene kadar yaşadığı rivayet edilmektedir.¹¹⁸

İstanbul'da Sinâniyye'ye ait üçüncü tekke ise Eyüp'tedir.¹¹⁹ Bu tekke (Ümmi Sinân Tekkesi) Ümmi Sinân'ın halifelerinden Şeyh Nasuh Efendi (v.976/1568) tarafından yaptırılmıştır.¹²⁰ Ümmi Sinân ile aynı senede vefat ettiği anlaşılan Nasuh Efendi'den sonra makamına Şeyh Şâban-ı Veli'nin halifelerinden Şeyh Şücâ Efendi (v.996/1588) geçmiştir.¹²¹

Ümmi Sinân'ın halifelerinden Seyfullah Efendi (v.1010/1601) şeyhin çok kuvvetli mücahede yaptığını, halvet esnasında dervişleriyle bir yere toplanıp tevhid sürdüğünü belirtmekte ve bu arada müridlere gelen vâridâtı da tabir ettiğini belirtmektedir.¹²²

Kanuni Sultan Süleyman'dan iki sene sonra 975 senesinde (Miladi 1568) "Ya Hayyum Ya Kayyum" diyerek vefat ettiği belirtilen Ümmi Sinân'ın cenaze namazı Fâtih Camii'nde kılınmış ve halifesi Şeyh Nasuh Efendi tarafından Eyüp'te yaptırılan dergâha defnedilmiştir.¹²³

2.4.2. Uşşâkiyye (Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî, v.1001/1592)

Halvetiye tarikatı içerisinde, Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî tarafından meydana getirilmiş ve getirilen yeni terbiye ve yetiştirme sistemleri ile aynı tarikat içerisinde şube olmuştur. Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî, 880 (Miladi 1475) senesinde Buhara'da doğmuştur. Hacı Teberrük olarak bilinen babası ticaretle uğraşan bir kimse idi. Dev-

114. Vassâf, Sefine, Cilt 4, s.167.

115. Zâkir Şükrü, Silsile-i Meşayih, Cilt 4, s.4-91.

116. a.g.e., aynı yer.

117. a.g.e., s.83.

118. Tanman, "PazarTekkesi", DBİA, Cilt 4, s.235.

119. Haririzâde, Tibyân, Cilt 2, 143a.

120. Bursalı, Osmanlı Müellifleri, Cilt 1, s.20.

121. Ayvânsarâyî, Hadika, Cilt 2, s.232.

122. Seyyid Seyfullah, Câmiu'l-maârif, vr. 11b-12b; ondan naklen Vassâf, Sefine, Cilt 4, s.161-162.

123. a.g.e. 14b.

rinde babasının da yardımı ile iyi bir tahsil yapmıştır. Bilgisi ve irfanı ile çevresinde dikkat çeken bir kimse durumuna gelmiştir. Babası Hacı Teberruk'un bu sıralarda vefatına çok fazla üzülmüş, bu üzüntüsü onu içinden zor çıkılabilecek bir gam ve kederin içine bırakmıştır. Her şeye küskün ve dargın bir halde düşünmeye devam ederken, bir gün, gönlüne mânâ âleminde gelen ses ile kesret âleminde yüz çevirip, tasavvuf aşkına düşmüş, babasından mîras kalan mal, servet ve kurulu ticaret düzeni olarak ne kalmışsa, kardeşi Mehmed Çelebi'ye bağışlayarak, kendini dünyaya bağlayan bütün bağlardan bir anda kurtulmuştur.

Bundan sonra kendisini, durmadan içini yakan ateşin kılavuzluğuna bırakan Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî, uzun ve çok zahmetli bir yolculuktan sonra bir gün Uşak'a gelmiş ve Şeyh Emir Ahmed Semerkandî'ye intisap etmiştir. Seyr-i sülukunu İbrahim Ümmî Sinân'ın yanında tamamlamış ve icazet almıştır. Sultan III. Murad'ın Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî'ye olan teveccühü bilinmektedir. Tahta oturduktan sonra kendisini İstanbul'a davet etmiş, irşad hizmetini İstanbul'da devam ettirmesini istemiştir. Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî yapılan daveti kabul etmiş ve Uşak'tan ayrılmıştır.

İstanbul'a vardığında padişahın büyük hüsnü kabul gördü. Önce kendi isteği ile Aksaray civarında bir eve yerleşti. Daha sonra Fatih semtinde, Nişancı Mehmed Paşa zaviyesine geldi ve bir müddet orada kaldıysa da buradan yine ayrılma ihtiyacı duyup bir kaç semtte kalmayı denedi. Sonunda Kasımpaşa semtini Uşak'a benzeterek oraya yerleşti ve yine irşad hizmetlerine devam etti. Burada çevresi çok genişlemiş, her sınıftan insan feyz halkasına girmiştir. Başta devlet ricâlinden başlayarak, kendisine intisap eden her sınıftan bazı kimseler kendisini sıkıya ve rahatsız etmeye başlayınca, burada huzurun bozulacağını anlayan Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî, padişahın özel izin alarak hacca gitmiş, hac dönüşünde Konya'ya gelmiş ve orada 1001 (Miladi 1592) yılında bekâ âlemine göçmüştür.

Nâaşı padişahın emri ile Konya'da bırakılmayıp İstanbul'a getirilmiş ve nâaşını devrin büyük velîlerinden "Aziz Mahmud Hüdayî" bizzat karşılamış, Kasımpaşa'daki tekkesine götürülerek ebedi istirahatgâhına tevdi olunmuştur. Vefat tarihi 1001 (1592)'dir.

Hasan Hüsâmeddin Uşşâkî tarafından kurulan Uşşâkîyye'den sonra bu kol üç şubeye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi, Mehmed Cemaleddin-i Uşşâkî tarafından kurulan Cemâliyye-i Sâniyye'dir. Mehmed Cemaleddin-i Uşşâkî Edirne'de doğmuş, irşad hizmetine yine Edirne'de, daha sonra İstanbul-Eğrikapı'da devam etmiş 1164 (Miladi 1750) yılında vefat etmiştir.

Uşşâkîyye'den doğan ikinci şube Salâhiyye adıyla 1120 (1708) yılında Balıkesir'de doğan Abdullah Salâhaddin-i Uşşâkî tarafından meydana getirilmiştir. Genç yaşta Mısır'a gitmiş ve orada Cemaleddin-i Halveti Uşşâkî'den inâbe ve daha sonra da hilâfet almış, aynı zata damat olduktan sonra, makamına postnişin olmuştur. 1197 (Miladi 1783) yılında vefat etmiştir.

Bu koldan doğan üçüncü şube ise Ahmed Câhidî Sultan (v.1069/1659) tarafından kurulan Câhidîyye'dir. Ahmed Câhidî Sultan 16. yüzyılın sonlarına doğru Edirne'de doğmuştur. Gençliği Edirne'de geçmiş, zahiri ve batını ilim tahsis etmiş bir tasavvuf ehlidir. Daha sonra Çanakkale'ye giderek Kilidbahir'e yerleşen Ahmed Câhidî Sultan Halvetiyye'nin Câhidî kolunu kurduğu, bunun yanında tasavvuf ve ehli sünnet itikadının ihyası için durmaksızın "mücadele" ettiği için bu isimle anılmıştır. Kerime Hatun ile evlenmiş ve kendisinden önce vefat eden Adem isminde bir oğlu olmuştur. "Sultan" ünvanını, kendisini ziyarete gelip sohbetinden çok hoşlanan padişah IV. Mehmet'ten almıştır. Tasavvufu ve Ehl-i Sünnet itikadını yaymak için çalışıp çok talebe yetiştirmiştir. Halk arasında, denizi seccadesi üzerinde geçmesi kerameti ile bilinen şeyh, 1659 yılında vefat edince, hanımının ve oğlunun bulunduğu yere defnedilmiştir.¹²⁴

2.4.3. Ramazâniyye (Mahfi Ramazan Efendi, v.1025/1616)

Ramazâniyye kolu Mahfi Ramazan Efendi tarafından kurulmuştur. Tam adı, Ramazan Mahfi b. Muhammed el-Karahisari'dir. 949 yılında (Miladi 1542) Afyon Sandıklı'da dünyaya gelmiş, gönlüne tasavvuf aşkı düşünce, Kâsım Lârendi (v.947/1540)'ye intisap etmiş, seyr-i sülukunu Muhyiddin Mehmed Karahisari (v.994/1586)'nin yanında tamamlamıştır. Ramazan Mahfi'nin Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravi'ye ulaşan silsilesi şöyledir: Ramazan Mahfi > Muhyiddin Mehmed Karahisari > Kâsım Lârendi > İzzeddin Ali Karamani > Ahmed Şemseddin Marmaravi.

Ramazan Mahfi, İstanbul Kocamustafapaşa'daki Bezirgân Tekkesi adındaki, daha sonraları Halvetiyye'nin bu koluna asitane olacak dergâhta otuz iki yıl irşad hizmetinde bulunmuştur. Türbesi günümüzde Kocamustafapaşa'daki Ramazan Efendi Camii'nin avlusundadır. "Mahfi" mahlası ile şiirler yazmıştır.

Ramazâniyye kolu, Ramazan Efendi'nin halifeleri vasıtasıyla İstanbul'dan Bursa'ya, Bursa'dan Kırım'a ve Edirne'ye, Edirne'den Rumeli coğrafyasının her bir tarafına yayılmıştır. İstanbul'da Ramazan Mahfi'nin oğulları Abdülhalim Efendi (v.1026/1617), Abdullah Efendi (v.1034/1624), Mehmed Celâleddin Efendi (v.1077/1667) ile Ramazan Mahfi'nin halifesi Şerbettâr Mehmed Efendi (v.1052/1642); Bursa'da Şeyh Yâkub Fâni (v.1052/1642); Edirne'de Mestçi Ali Rumi (v.1030/1621), Kırım'da Ramazan Mahfi'nin damadı Şeyh Hacı Murad Kırımı ve Nakşi Ali Akkirmâni (v.1065/1655); Rumeli'de Fazıl Ali Lofçavî (v.1095/1684), Hüseyin Rûmi Serezî (v.1110/1699) ve Serezî'nin halifeleri Şeyh Osman Prizreni, Şeyh Ali Pazari, Pir Mehmed Hayati, Şeyh Hüseyin Yenicevi, Şeyh Ali Çobanî ve Şeyh İbrahim Delvina, bu kolun yayılma tarihindeki en önemli isimlerdir.

Ramazâniyye, Kocamustafapaşa'daki merkez dergâhtan sonra İstanbul'un bazı semtlerindeki dergâhlarda bir süre temsil edilmiştir. Tespit edilebildiği kadarıyla İstanbul'da asitane ile birlikte beş tekke de daha irşad faaliyetinde bulunulmuştur. Eski Çapa semtindeki Şerbettâr ve Fenâyi Dergâhı, asitaneden sonraki ilk Ramazâniyye

124. Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, İstanbul 1984, s.131-135.

tekkeleridir. Tekkede Ramazan Mahfi'nin halifesi Şerbettâr Mehmed Efendi ve oğlu Seyyid Mustafa Efendi (v.1085/1674) postnişinlik yapmıştır.

Ramazâniyye, İstanbul'dan sonra Bursa'da yaygınlık göstermiş ve üç tekkede temsil edilmiştir. Şerbettâr Mehmed Efendi'nin halifesi Yâkub Fânî Efendi (v.1052/1642) Bursa'nın Karaağaç Mahallesi'nde kendi adıyla anılan tekkede irşad hizmeti yapmıştır. Bursa'da Ramazâniyye'nin temsil edildiği tekkelerden bir diğeri Zağferânîlik Tekkesi'dir. Tekkenin bânisi ve ilk postnişini Yâkub Fânî'nin halifelerinden Ebûbekir Efendi (v.1077/1666)'dır. Bursa'nın üçüncü Ramazânî dergâhı, Şerbettâr Mehmed Efendi kanalından gelen halifeler tarafından değil, Köstendilli Ali Alâeddin Efendi'nin şeyhi Lofçalı Fâzıl Ali Rûmî'nin halifelerinden Şeyh Mehmed Emîrül-Enârî (v.1118/1706) tarafından kurulmuştur.

Ramazâniyye, en fazla nüfuz alanını Osmanlı Rumelisi'nde bulmuş, bu coğrafyada ilk olarak Ramazan Mahfi'nin halifesi Mestçi Ali Rûmî Edirnevî (v.1030/1620) ve halifeleri vasıtasıyla intişâr etmiştir. Tarikat Edirne'de Mestçizâde Tekkesi'nde temsil edilmiştir.

Ramazâniyye, Mestçizâde İbrahim Necib Efendi'nin halifesi Debbağ Ali Rûmî (v.1065/1654) ile birlikte günümüz Bulgaristan coğrafyasında yaygınlık kazanmaya devam eder. Onun Filibe'deki faaliyetlerinin ardından halifesi Fâzıl Ali Rûmî (v.1095/1683) Ramazâniyye için kilit şahsiyetlerden biri olmuştur. Lofça'daki irşad hizmetleri neticesinde Köstendilli Ali Alâeddin el-Halveti (v.1143/1730)'yi ve Ramazâniyye'nin tüm Balkan topraklarında yayılmasına öncülük eden Hüseyin Rûmî Serezî (v.1110/1698)'yi halife olarak yetiştirir.

Fâzıl Ali Lofçavî'nin halifeleri tarafından bu kol, Bulgaristan'ın Lofça, Köstendil ve Radomir şehirlerinde, Yunanistan Serez'de, Bursa ve İstanbul'da temsil edilmiştir. Lofçavî Halifesi Şeyh Hüseyin Rûmî Serezî ile Ramazâniyye, Yunanistan'ın Orta Makedonya bölgesindeki Serez'e ulaşır. Hüseyin Serezî'den itibaren Ramazâniyye 17. Ve 18. Yüzyıllarda tüm Balkan şehirlerini kuşatmış, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür.

Ramazâniyye'nin İstanbul, Bursa, Edirne, Lofça, Serez, Kosova, Makedonya ve Arnavutluk'tan sonra temsil edildiği diğer bir bölge Kırım'dır. Ramazan Mahfi'nin halifesi ve damadı Şeyh Hacı Murad Kırımî vasıtasıyla bu kol Kırım'a kadar ulaşmıştır. Onun halifesi meşhur divan şairi Şeyh Ali Nakşî-i Akkirmânî (v.1065/1655) tarafından silsile devam ettirilmiştir.

Halvetiyye'nin diğer kollarında olduğu gibi Ramazâniyye kolunda da zikir cehrî ve devranîdir. Halvetiyye, Ahmediyye şubesinin Ramazâniyye kolu ile tarihte Balkanlar'ın en yaygın tarikatlarından biri olmuştur.¹²⁵

125. Semih Ceyhan, Halvetiyye'nin Ramazâniyye Kolu ve Üç Pirin Mürşidi Köstendilli Ali Alâeddin el-Halveti, İstanbul 2011.

2.4.4. Mısriyye (Muhammed Niyâzî-i Mısri, v.1105/1694)

Halvetî yolunun Mısriyye kolu kurucusu ve şeyhidir. Asıl adı Muhammed, mahlası Niyâzî'dir. 1618 yılında Malatya'nın Soğanlı köyünde doğdu. Başka bir yerden gelip Malatya'ya yerleşen babası Ali Çelebi, Nakşibendî yoluna mensûb âlim ve fâzıl bir zâtdı.

Muhammed Niyâzî, Malatya'da, önce İslâmî ilimlere âit temel bilgileri, sonra da medrese tahsiline başlayıp, tefsir, hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerini öğrendi. Medreseden icazet alıp çıkınca, çeşitli câmilerde verdiği vaazlarla halkın dikkatini çekti. Bu arada Malatya'daki Halvetî şeyhi Hüseyin Efendi'ye intisâb edip feyz aldı. Hüseyin Efendi'nin kısa bir süre sonra vefât etmesi üzerine anne ve babasından izin alıp uzun bir seyahate çıktı. Diyarbakır-Mardin yoluyla Bağdâd'a gelip bir müddet burada ilim tahsil etti.

Burada dört yıl süren tahsilini tamamladıktan sonra Mısır-Kâhire'ye gelen Muhammed Niyâzî, Mısır'da uzun yıllar kalarak ilmini ilerletti ve Câmiülezher'de ders verdi. Mübarek günlerde câmilerde vaaz etti.

1646 yılında İstanbul'a gelen Muhammed Niyâzî, Sultanahmed civarındaki Sokullu Mehmed Paşa dergâhına yerleşti ve uzun süre riyâzette kaldı. Sonra devrin tanınmış âlim ve mutasavvıflarıyla görüştü. Mısır'da uzun yıllar kaldıktan sonra İstanbul'a geldiği için, buna nisbetle Niyâzî Mısri diye tanındı.

Bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra Bursa'ya geçen Niyazi Mısri, Ulu Câmi yakınlarındaki bir medreseye yerleşerek inzivaya çekildi. Halkın isteği üzerine, Şeker Hoca Câmi'inde Cuma geceleri vaaz verdi. Buradan Uşak'a geçerek, Elmalılı Şeyh Yûsuf Sinân'ın (Sinân-ı Ümmî) halifesi Şeyh Mehmed'in dergâhına yerleşti. Daha sonra Ümmî Sinân'la tanışarak bütün varlığıyla ona bağlandı. Hocasıyla beraber Elmalı'ya gidip vaazlar verdi, dergâhın hizmetlerinde bulundu. Bir müddet sonra tekrar Uşak'a oradan da Çal ve Kütahya'ya geçen Niyâzî Mısri, hocasının vefât haberi üzerine Uşak'a tekrar döndü. Fakat üzüntüsünden burada kalamayıp Bursa'ya gitti.

Bursa'ya yerleşerek burada evlenen Niyâzî Mısri, Ulu Câmi'de devamlı vaazlar verdi. Şöhreti bütün ülkeye yayıldı. 1665'de sadrâzam Fâzıl Ahmed Paşa'nın daveti üzerine Edirne'ye gitti. Dönüşte İstanbul'a uğradığında, bâzı câhillerin tasavvuf aleyhine es-tirdikleri hava sebebiyle, Sultan IV. Mehmed, âlimler ve tasavvuf büyükleri ile devlet erkânının da toplandığı bir gün Ayasofya Câmi'inde vaaz verdi. Bu vaazında; tasavvuf yolunun hak olduğunu, tasavvuf ehlinin yaptıkları zikrin İslâm'a aykırı olmadığını en açık şekilde izâh etti. Herkes ilmine hayran olup, tasavvufun, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını seve seve yapmaya yardımcı olduğunu anladı. Bu şekilde tasavvuf aleyhine olan faaliyetleri durduran Niyâzî Mısri, tekrar Bursa'ya döndü. Bu günlerde Halvetiyye yolunun Mısriyye kolunu kurarak irşada başladı.

Sultan IV. Mehmed, Kamaniçe seferine çıkmadan önce, şöhretini duyduğu Niyâzî Mısriyi ordunun mânevi gücünü yükseltmek gayesiyle Edirne'ye davet etti. Üç yüz

talebesiyle beraber Edirne'ye gidip sefere katıldı. Seferden dönüşte Edirne'de verdiği vaazlar sebebiyle 1673'de Rodos adasına sürgüne gönderildi.

Dokuz ay sonra 1674'de Rus savaşı sebebiyle affedilip, halkı sefere teşvik etmek için talebeleriyle beraber Edirne'ye geldi. Savaş sonrasında yaptığı bir vaazında, savaşların millet ve devlet üzerindeki acı tesirlerini anlatması yanlış anlaşılacak, rikâb-ı hümayûn kaymakamı tarafından önce Gelibolu'ya oradan da Limni adasına sürgün edildi.

Limni'de 1677'den başlayarak on beş yıl boyunca çileli bir hayat yaşadı. Vefâtından bir yıl önce 1692 yılında affedilerek Bursa'ya, oradan da Edirne'ye geldi. Selimiye Câmii'nde vaaz ederken devlet işleriyle ilgili söylediği bazı sözler sebebiyle tekrar Limni'ye gönderildi. Adaya gelişinden bir kaç ay sonra vefât etti ve oraya defnedildi.

Niyazî-i Mısri'den sonra Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar olan silsilesi şu şekilde gelmiştir: Niyazî-i Mısri > Budenceli eş-Şeyh Hasan el-Halvetî el-Mısri > Vestencevî eş-Şeyh Ali el-Halvetî el-Mısri > Trablîcavî eş-Şeyh Ahmed Emîr el-Halvetî > eş-Şeyh Muhammed Tahir el-Halvetî el-Mısri > Trablîcavî eş-Şeyh Ahmed Bedreddîn el-Halvetî el-Mısri > Atinevî Şeyh Ali Rıza el-Halvetî el-Mısri > Bursevî Şeyh Mustafa Lütî el-Halvetî el-Mısri > Mehmed Şemseddîn el-Halvetî el-Mısri.¹²⁶

2.4.5. Elmalı Halvetileri

Ege ve Akdeniz yöresini manevi bakımdan ihyâ edip diriltten, irfan tohumlarını bu yöreye eken Ahmediyye'nin kurucusu Yiğitbaşı Veli'nin halifelerinden Vâhib-i Ümmî ve onun silsilesinden gelen Eroğlu Nûri ve Sinan-ı Ümmî gibi erenler Elmalı'nın dikkat çekici bir irfan ocağı haline gelmesini sağlamışlardır.

2.4.5.1. Vâhib-i Ümmî (v.1004/1596)

Tam adı Abdülvehhâb el-Ümmî el-Elmalı el-Halvetî'dir. Daha çok Vâhib-i Ümmî ismiyle tanınmıştır. Lakabı "Ümmî" olmasına rağmen burada bahsedilen ümmiliğin okuma yazma bilmekle bir ilgisi yoktur, aksine tasavvufî manada irfan sahibi olmakla ilgili olduğu açıktır.

Bugünkü Antalya ilinin Elmalı ilçesinde doğan Vâhib-i Ümmî'nin doğum tarihi kesin olarak belli değildir. Vâhib-i Ümmî 1004 yılında (Miladi 1597) yine Elmalı'da vefat etmiştir. Türbesi Pınarbaşı civarındadır. Eğitim ve irşad faaliyetlerini sürdürdüğü, bugün medfun bulunduğu mezarının bitişiğindeki dergâhı, türbesiyle birlikte 1925 yılında dönemin Vâridât-ı Hususûsiye memuru tarafından yıktırılmıştır. Ancak türbesi daha sonra ahşap olarak tekrar yaptırılmıştır ve hâlen bir ziyaretgâh yeridir.

126. Harîrizâde, Tibyân, Cilt 3, v. 129b.; Vassâf, Sefîne, Cilt 5, s. 72.; Bursalı, Osmanlı Müellifleri Cilt 1, s. 172.

2.4.5.2. Eroğlu Nûri (v.1012/1603)

Tam adı, Eroğlu Nûri Yahşi Efendi'dir. Elmalı ya da Elmalı ile Finike arasında bir yerde doğduğu belirtilen Eroğlu Nûri'nin doğum tarihi bilinmemektedir. 1012 senesinde (Miladi 1603) Finike'de vefat eden Eroğlu Nûri'nin kabri, Finike'nin kuzeybatı yönündeki Turunçova'da, Alacadağ'ın zirvesine yakın bir yerdedir.

2.4.5.3. Sinân-ı Ümmî (v.1067/1657)

Tam adı Yusuf Sinân-ı Ümmî olup, daha çok "Ümmi Sinân" veya "Sinân-ı Ümmî" olarak tanınmıştır. Sinân-ı Ümmî, özellikle 15. ve 16. Yüzyıllarda yetişen Halveti büyüklerindendir ve Niyâzî-i Mısri'nin de mürididir. Tasavvuf tarihindeki iki Ümmî Sinân'dan birisidir. Diğerisi ise Ahmedîyye'nin Sinâniye kolunun kurucusu İbrâhim Ümmî Sinân'dır. Bu iki Halveti büyüğü birbirine karıştırılmamalıdır.

Elmalı'da doğan Sinân-ı Ümmî'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1563-1567 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Tahsil hayatı ve ailesi hakkında fazla bilgi olmayan Sinân-ı Ümmî'nin, Şeyh Süleyman Hakîrî (v.1128//1716) ve Selâmî Halil adında iki oğlunun bulunduğu ve her ikisinin de babalarından hilâfet alarak tekke şeyhi oldukları bilinmektedir.

Devrinde tarikatı ve tekkesiyle bir yandan halka belli seviyede dîni bilgileri öğretmesinin yanında, talipleri de tasavvuf yolunda irşad etmiştir. Bir taraftan halka vaaz ve nâsihatlerde bulunurken, diğer yandan tekkesinde müridlerini manevi olarak eğitmiştir.

1067 senesinde (Miladi 1657) Elmalı'da vefat eden Sinân-ı Ümmî'nin kabri, kendi adıyla anılan câmiinin kible tarafına bitişik konumdaki türbededir.

Sinân-ı Ümmî'nin yetiştirdiği en büyük değerlerden birisi de Niyâzî-i Mısri'dir. Sinân-ı Ümmî'den sonra bu yolun manevi makamını o temsil etmiş, fikir ve telkinleriyle insanlar üzerinde büyük tesir bırakmıştır. Ondan başka ismi zikredilen iki oğluyla birlikte, Muslihuddin Mustafa Uşşâkî, Gülâboğlu Muhammed Askerî, Ahmed Matlaî, ve Müftî Derviş (Çavdaroglu Ahmed) Sinân-ı Ümmî'nin yetiştirdiği meşhur halifeleridir.¹²⁷

2.5. Rûşeniyye Şubesi (Dede Ömer Rûşenî, v.892/1487)

Halvetiyye'nin ana kollarından biri olan Rûşeniyye, Seyyid Yahya'nın ileri gelen halifelerinden Dede Ömer Rûşenî tarafından kurulmuştur. Aydınli olduğu için "Rûşenî" mahlasını kullanan Dede Ömer, ilm-i zâhiri tahsil ettikten sonra Bakü'ye gidip Seyyid Yahya'ya intisap ederek seyr-i sülukunu tamamlamış ve Anadolu'da irşadla görevlendirilmişti. Ancak daha sonra müridinden uzak kalmamak için onun rızasıyla tekrar geri dönen Dede Ömer,¹²⁸ daha ziyade Gence, Berdaa, Karaağaç gibi mu-

127. Atâî, Hadikatü'l Hakâik, s.62-63; Vicdanî, Halvetiyye, s.232; Melek Dikmen, "Elmalı'da İrfan Gelenegi ve Eroğlu Nûri", Elmalı İlim ve İrfan Şehri, Antalya, 2011, s.33-35; Ahmet Ögke, "Seyyid Yahya Şirvani Hazretleri'nin İzinde Elmalı Halvetileri", Keşkül, Cilt 29, s.64-67.

128. Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rûşenî", DİA, IX, s.81.

hitlerde tarikatını neşretmiştir.¹²⁹ Rûşeniyye ayrıca Anadolu'da Diyarbakır, Erzurum taraflarında da yayılmıştır. Rûşeniyye, kendi içinde dört ana kola ayrılmıştır. Bunlar: Dede Ömer'in ileri gelen halifelerinden Şeyh İbrâhim Gülşeni (v.940/1533) tarafından kurulan Gülşeniyye ve Şeyh Muhammed Demirtaş (v.935/1529) tarafından kurulan Demirtaşıyye, Şeyh İbrâhim Gülşeni'nin halifelerinden Şeyh Hasan Sezâi Efendi (v.1151/1738) tarafından kurulan Sezâiyye ve Şeyh Hasan Hâleti (v.?) tarafından kurulan Hâletiyye'dir.

2.5.1. Gülşeniyye (Şeyh İbrahim Gülşeni, v.940/1533)

Rûşeniyye'den doğmuş olan Gülşeniyye şubesi, Şeyh İbrâhim Gülşeni tarafından kurulmuştur. Aslen Diyarbakırlı olan ve tam adı İbrâhim b. Muhammed b. Hacı İbrâhim b. Şeyh Şihâbeddin b. Aydoğmuş'tur.¹³⁰

Şeyh Gülşeni babasını küçük yaşta kaybettiği için amcası Seyyid Ali'nin terbiyesinde büyümüştür. On dört yaşlarında iken Tebriz'e gidip Dede Ömer Rûşeni ile buluştu. Burada uzun süre zahir ve batın ilimlerin tahsilini birlikte yürüterek Rûşeni'nin yanında seyr-i sülukunu ikmal etti. Şeyh Rûşeni vefatına yakın irşad görevini kendisine teslim etmiştir. "Gülşeni" mahlası bizzat şeyhi tarafından konulmuştur.¹³¹

İbrâhim Gülşeni, bir müddet Tebriz'de faaliyet gösterdikten sonra, 16. Yüzyılın başlarında Kızılbaş fitnesinin zuhuru üzerine, Kahire'ye gitmek niyeti ile yola çıktı. Adı geçen şehre Diyarbakır üzerinden gitmekte iken, burada Kara Mescid adlı bir yere yerleşerek epey bir müddet burada faaliyet göstermiştir.¹³² Gülşeni ile birlikte Tebriz'den yola çıkmış olan oğlu Ahmed Hayâlî'nin, bir ara yolda babasından ayrıldıktan sonra Hasankeyf şehrine geldiğinde, şeyhin elli kadar dervişle buluştuğunu söylemesi Gülşeniye o bölgede daha önceden mürid olmuş pek çok kimsenin bulunduğunu göstermektedir. Gülşeni Diyarbakır'dan ayrılıp Halep'e giderken yerini Hacı Ali Efendi (v.961/1553)'ye bıraktı.¹³³ Daha önceden Kara Âmid'de faaliyet göstermekte olan halifesi Bünyâd Halife'nin ise şeyhle birlikte Mısır'a gittiği ve orada uzun müddet kaldıktan sonra tekrar Kara Âmid'e döndüğü rivayet edilmektedir.

Diyarbakır'dan ayrılan Şeyh Gülşeni Urfa'ya geçti. O sırada Urfa Alaüddevle'nin yönetimi altında bulunmaktaydı. Gülşeni'ye büyük sevgi ve saygısı olduğu bildirilen Alaüddevle, şeyhin Urfa'da kalmasını rica etti ise de, o bunu kabul etmedi.¹³⁴ Kahire'ye giderek irşad faaliyetine başladı ve etrafında büyük bir kalabalık oluştu. Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethettiğinde Şeyh Gülşeni'yi ziyaret ederek bir ihtiyacı olup olmadığını sormuştu. Gülşeni de Müeyyediyye Camii yanında bulunan boş arazinin

129. Lâmiî, Nefehât Tercümesi, s. 576.; Taşköprülüzâde, eş-Şekaik, s.264-265.

130. Muhyî-i Gülşeni, Menâkıb-ı İbrâhim Gülşeni ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şive-i Tarikat-ı Gülşeniye, (yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1982, s.13.

131. Hulvi, Lemezât, s.523-525.

132. Hulvi, Lemezât, s.525-544.

133. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşeni, s.266-299.

134. Hulvi, Lemezât, s.525-526

kendilerine bağışlanarak dervişlerine mesken yapılmasını talep etti. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim oraya bir dergâh yapılmasını emretti. 926 (Miladi 1519) yılında yapımına başlanan hankâhı, Şeyh Gülşenî'nin müridleri beş senede içerisinde mes-cid ve hücreler de bulunan bir dergâh şeklinde inşa ettiler.

Kanuni Sultan Süleyman zamanında meydana gelen Mısır valisi Ahmed Paşa'nın isyanı bastırıldıktan sonra, Sadrazam İbrâhim Paşa (v.942/1536) geniş yetkilerle bu bölgeyi ıslah için Mısır'a gönderilmişti. Sadrazam İstanbul'a döndüğünde padişaha, Şeyh Gülşenî'nin Mısır'da bir isyan çıkarmasından endişe ettiğini belirterek, başken-te çağırılması gerektiği hususunda bir ferman çıkarttırdı.¹³⁵ Gülşenî Mısır'dan İstanbul'a getirilerek Çandarlı İbrahim Paşa Sarayı'na yerleştirildi. Burada altı ay kadar kalan şeyh, yakınındaki İbrahim Paşa Camii'nde Cuma günleri öğleden sonra, diğer bazı günler ise ikindiden sonra halka sohbet etmeye devam ediyordu. Ayrıca burada evrâdü-ezkâr ve dervişlerin âyinleri ile de meşgul olmaktaydı.¹³⁶

Şeyh Gülşenî İstanbul'da bulunduğu sırada, devlet ricâline ve medrese çevrelerinden pek çok ileri gelen zevatı, etkili sohbetleriyle tarikatına bağlamıştır. Ayrıca şeyhin telkin gücü ve büyük nüfuzu, Gülşenîliği 16. Yüzyıl şairlerinin de en çok rağbet ve iltifat ettikleri yol haline getirmiştir.¹³⁷

Şeyh Gülşenî İstanbul'da uzun müddet kaldıktan sonra padişahla görüşebilmiş ve hakkında ileri sürülen iddiaların yanlış olduğu anlaşılmıştır. Şeyh Gülşenî her kesimden insanın katıldığı topluluğa yaptığı veda konuşmasından sonra çok büyük bir grup kendisine intisap etmiş ve daha sonra bu cemaat beraberce iskeleye kadar giderek şeyhi Mısır'a uğurlamışlardır.¹³⁸ Mısır'a döndükten sonra yaklaşık beş sene daha yaşayan İbrâhim Gülşenî, 940 senesinde (Miladi 1533) vefat etmiştir.

Şeyh Gülşenî, İstanbul'dan ayrılırken halife olarak yerine Şeyh Hasan Zarîfî'yi (v.977/1569) bırakmıştır. Hacca gitmek için yola çıkan Hasan Efendi, Kahire'de Şeyh İbrâhim Gülşenî ile buluşmuş ve ona biat edip sülukunu tamamlamış ve hilâfet almıştır. Gülşenî İstanbul'a geldiğinde beraberinde getirdiği kişiler arasında Hasan Efendi de bulunuyordu.¹³⁹

Hasan Zarîfî'ye, faaliyetini sürdürebilmesi için Kumkapı'da kiliseden bozma bir mescid ile devlet hazinesinden maaş tahsis edildi. Bir yeniçeri tarafından da mescidin mihrabı önündeki boş arsaya zaviye ve etrafına hücreler yaptırılıp vakıfları tanzim edildi. Ancak burada Hasan Efendi irşad faaliyetini sürdürmekte iken meydana gelen deprem cami ve zaviyeyi tamamen yıkmıştır. Daha sonra Sadrazam İbrâhim Paşa'nın hanımlarından Muhsine Hatun tarafından buraya cami ve zaviye tekrar

135. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşenî, s.398.

136. Hulvî, Lemezât, s.534.

137. Mustafa İsen, Usulî Hayatî Sanatı ve Divanı, Erzurum 1988, s.16

138. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşenî, s.438.

139. Hulvî, Lemezât, s.539-540.

inşa edilmiş ve vakıfları da yeniden düzenlenmiştir.¹⁴⁰

Hasan Zarifi Efendi adı geçen tekkenin yanı sıra, İstanbul Rumelihisarı'nda bir tekke daha kurdurmuştur. Daha sonra Durmuş Dede Tekkesi diye meşhur olan bu tekke,¹⁴¹ önceki ile aynı senede kurulmuş¹⁴² ve her ikisinde de şeyhlik görevini, vefatına kadar Hasan Efendi yürütmüştür.¹⁴³

Yüz iki yıl ömür sürdüğü bildirilen Hasan Zarifi Efendi'nin kabri, Rumelihisarı'nda Kayalar isimli bölgededir.¹⁴⁴ Hasan Zarifi Efendi İstanbul'da faaliyet gösterirken, Gülşenî'nin diğer halifelerinden Sâdık Ali Efendi (v.961/1554), Diyarbakır'da,¹⁴⁵ Âşık Musa Efendi (v.971/1563) Edirne'de,¹⁴⁶ oğlu Ahmed Hayâlî de (v.977/1569) Mısır'da faaliyet gösteriyorlardı.¹⁴⁷ Bununla birlikte Ahmed Hayâlî'nin, babasının vefatından yaklaşık yirmi üç sene sonra 963 (Miladi 1555) yılında bir ara Kudüs, Şam ve Halep yoluyla İstanbul'a geldiği ve burada altı ay kalıp tekrar Mısır'a döndüğü rivayet edilmektedir.¹⁴⁸ İbrâhim Gülşenî'nin kızıdan torunu Mevlânâ Ârif Fethullah da (v.959/1552) şehnâmecî olarak İstanbul'da bulunuyordu.¹⁴⁹ Şeyh İbrâhim Gülşenî'nin Anadolu'da faaliyet tespit edilen bir başka halifesi de "Karamanlı Şeyh" diye meşhur Muhyiddin Karamânî'dir (v.957/1550). Bu şeyh Ebusuud Efendi fetvasıyla idam edilmiş, daha sonra makamına halifesi Şeyh Kerimüddin Efendi geçmiştir.¹⁵⁰

2.5.2. Demirtaşıyye (Şeyh Muhammed Demirtaş, v.935/1529)

Rûşeniyye şubesinin Demirtaşıyye kolunun kurucusudur. Şeyh Muhammed Demirtaş Kütahya'nın Demirtaş köyünde dünyaya gelmiştir. Tahsilini tamamlamak üzere Kahire'ye gitti. Burada Ruşenî halifeleriyle tasavvufî sohbetlerde bulundu ve daha sonra Tebriz'e gitti. Ömer Dede Ruşenî'ye intisap etti ve seyr-i sülukunu onun yanında tamamlayıp icâzet aldı.

Mısır'a ikinci gelişinde önce, Sultan Kayıtbay'ın yanında görev aldı. Sultan kendisini Medine'de Mescid'i Nebevî'nin tamiri için giden heyetin başına getirdi. İnşaatın kısa zamanda ve güzel bir şekilde tamamlanmasını sağladı. Bu esnada Hz. Peygamber'e hürmetinden ötürü kendisine "el-Muhammedî" lakabı verildi.

Kahire'ye döndükten sonra Sultan Kayıtbay Abbasiye'de geniş araziler tahsis etti, Muhammed Demirtaş için mesken, mescid ve zaviye inşa ettirdi. Hurmalıklar bağış-

140. Hulvi, Lemezât, s. 540.

141. Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.201.

142. Tanman, "Durmuş Dede Tekkesi", DBİA, Cilt 3, s.106.

143. Tanman, "Gülşenilik", DBİA, Cilt 3, s.442.

144. Hulvi, Lemezât, s. 540.

145. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşenî, s.293; Hulvi, Lemezât, s.543-544.

146. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşenî, s.470; Hulvi, Lemezât, s.547-549.

147. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşenî, s.469; Hulvi, Lemezât, s.551-556.

148. Hulvi, Lemezât, s.554.

149. Muhyî, Menâkıb-ı Gülşenî, s.413

150. Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.63.

ladı. Dervişler için halvet odaları yaptırdı.

Şeyh Muhammed Demirtaş, kendi eliyle ürettikleri ve kazandıklarından yer, sevenlerine ve müridlerine böylece örnek olurdu. Kendisine tahsis edilen arazilerden elde ettiği malının üçte ikisini vakfetti ve böylece tarikatı ve müridleri için geniş mekanlar yapılmasına vesile oldu. Şeyh Muhammed Demirtaş 935 senesinde (Miladi 1529) vefat etmiş ve zaviyesinin kenarına defnedilmiştir.¹⁵¹

2.5.3. Sezâiyye (Şeyh Hasan Sezâî, v.1151/1738)

Rûşenîyye şubesinin Sezâiyye kolunun kurucusudur. Asıl adı Hasan olan Sezâî-i Gülşenî, 1080 (Miladi 1669) yılında Mora yarımadasında bugün Korent denilen Gördes'te dünyaya geldi. Babası Ali, bu şehrin eşrafından Kurtbeyzade Hasan adında bir zatın oğludur. Dedesi, Kurtbeyzâde diye anılan büyük külliye sahiplerinden, servet sahibi, yüce bir zattır.

Çocukluk ve gençlik yıllarını Mora yarımadasındaki Gördes'te geçirir. Hasan Sezâî Efendi'nin çocukluk ve gençliğinin ilk devresini nasıl geçirdiği açık olarak bilinmemektedir. Fakat eserlerinden kendisinin bu devirde oldukça iyi bir tahsil gördüğü anlaşılmaktadır.

Hasan Sezâî Efendi 18 yaşında iken 1098 (Miladi 1687) yılında Venediklilerin Mora'yı işgali üzerine, doğmuş olduğu Korent kasabasından ayrılmak mecburiyetinde kalır ve bir gemiye binerek İstanbul'a gelir. Avusturya ve Venedik devletinin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı giriştikleri hücumları önlemek maksadı ile Edirne'de bulunan IV. Mehmet'in yanına gider. Edirne'de, piyade mukabelecisi Ali Efendi adında bir zatın tavassutu ile mukabele kalemine alınır.

Tasavvufa olan ilgisinden dolayı resmî vazifesi dışında kalan zamanlarını tasavvufî bilgilerini arttırmaya hasrediyordu. Nihayet gördüğü bir rüya üzerine bir mürşid aramağa karar verir. O sıralarda Edirne'de, Halvetî tarikatının şubelerinden olan Rûşenîyye'nin kollarından ve İbrahim Gülşenî tarafından tesis edilen Gülşenîyye kolunun halifelerinden "El-Hac Hallac" mahallesindeki Aşık Musa'nın dergâhında Şeyh Mehmet Sırrî Efendi'ye mürid olur. Bir süre sonra şeyhinin ölümü üzerine, onun yerine geçen Mehmet La'li Fenâî Efendi'ye intisap eder. Şeyhi, aynı zamanda onu dergâhın vakıf gelirlerini toplamakla görevlendirir. Kendisine bu görevinden sonra "Câbî Dede Efendi" ünvanı verilmiştir.

Mehmet La'li Fenâî Efendi de 1112 (Miladi 1700)'de vefat eder. Bu sırada Hasan Sezâî Efendi Edirne'de, Lârî Camii karşısında Şeyh Veli Dede Efendi dergâhında postnişin idi. Lâ'li Fenâî Efendi'nin yerine geçen Şeyh Mahmud Hamdi Efendi'nin bu makama gelişinden altı ay sonra vefatı üzerine, Sezâî Efendi, kendi damadı ve halifesi olan Şeyh Müsellim Efendi'yi bulunduğu dergâha postnişin tayin ederek,

151. Ratib Hüseyin Efendi, Menakıb-ı Evliya-ı Mısır, Bulak Matbaası, 1846, s.80-81; Mehmet Akkuş, "Mısır'da Halvetilik", Keşkül, Cilt 29, s.58.

kendisi La'li Fenâi Efendi'nin makâmına geçer. Bundan sonra Sezâi Efendi, hâlen Edirne'de Bostanpazarı denilen yerde Sezâi Tekkesi adıyla anılan dergâhta yaklaşık otuz sekiz yıl boyunca irşadla meşgul olmuştur.

Sezâi Efendi Hazretleri bir ara İstanbul'a gelmişti. Daha önce Edirne'de iken ismi her tarafta duyulmuş olduğundan, İstanbul'a gelince, birçok kimse onu görmek arzusu ile bulunduğu yere akın etti. Böyle gelip sohbetle bulunanlardan bazılarının kalbine, Sezâi'yi tahmin ettikleri gibi bulamama düşüncesi geldi. O gece bu kimselerin her biri, rüyalarında, Medine-i münevvereye gittiklerini, fakat kapıda Sezâi'nin bulunduğunu ve huzur-ı saadete girebilmek için onun yardımı gerektiğini gördüler. Ertesi gün rüyalarını birbirine anlattıklarında, hepsinin aynı rüyayı gördükleri anlaşıldı. Böylece Sezâi Efendi'nin evliyanın büyüklerinden olduğunu yakinen anladılar.

Hasan Sezâi Efendi vasiyeti üzerine, bulunduğu hankâhın cümle kapısının sağ tarafında, kendinden önceki şeyhlerin türbesine bitişik bir sebzeçi dükkânı alındı ve oraya defnedildi. Kabri üzerine yapılmış olan türbe hâlen Meydan mahallesinde Süleymaniye Küçükpazarı caddesindeki dergâhtadır.¹⁵²

2.5.4. Hâletiyye (Şeyh Hasan Hâleti, v.?)

Hâletiyye şubesinin kurucusu olarak kabul edilen Hasan Hâleti Efendi ve halifelerine dair kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.

2.6. Şemsiyye Şubesi ("Kara Şems", Şemseddin Ahmed Sivasî, v.1006/1597)

Halvetiyye'nin ana şubelerinden biri olan Şemsiyye, 16. Yüzyılın ikinci yarısında Şemseddin Ahmed Sivasî tarafından kurulmuştur. Bu kol, iki ayrı silsile ile Seyyid Yahya'ya ulaşmaktadır. Birincisi: Şemseddin Ahmed Sivasî > Muslihuddin Halife > el-Hâc Hızır Amâsi > Habib Karamani > Seyyid Yahya Şirvani'dir. İkincisi ise: Şemseddin Ahmed Sivasî > Abdülmecid Şirvani (v.972/1564) > Şahkubad Şirvani (v.950/1543) > Muhyiddin Muhammed Rukiye Şirvani (v.903/1497) > Ziyâeddin Yusuf Mahdum Şirvani (v.890/1485) > Seyyid Yahya Şirvani'dir.¹⁵³

Şemseddin Ahmed Sivasî, 926 (Miladi 1520) senesinde Zile'de dünyaya geldi. Babası Ebülberekât Muhammed Zili, Şeyh Habib Karamani'nin halifelerinden el-Hâc Hızır Amâsi'ye müntesip olduğu için, onu daha yedi yaşında iken Amasya'da bulunan şeyhine götürmüş ve görüştürerek hayır duasını almıştır. Şemseddin Ahmed bu ziyaretten sonra memleketinde başladığı ilim tahsilini Tokat'ta Arakiyecizâde diye bilinen Mevlâ Şemseddin'in yanında ilerletti. Rivayete göre bu esnada gördüğü bir rüyayı, Köstekçizâde diye bilinen tarikat ehli, rüya tabirinde mahir bir zatın yanına giderek tabir ettirmiş ve ondan, ileride ilm-i zahirle ilm-i batını cem edip pek çok kimseyi irşad edeceği müjdesini almıştır. Tahsilini İstanbul'da tamamlayan Şemseddin Ahmed

152. Hulvi, Lemezât, s.523-589; Atâi, Zeyl-i Şekaik, s.63.

153. Nazmî, Hediyye, s.58; Haririzâde, Tibyân, Cilt 2, 209a.

Sivasî, gittiği hac dönüşü memleketi Zile'ye yerleşti. Burada halka vaaz edip, talebelere ders okuttuğu halde gönlü bir türlü huzur bulmuyordu. Sonunda babasının şeyhi Hızır Efendi'nin halifelerinden Muslihuddin Halife'nin Amasya Ezinepazarı'nda bulunan dergâhına giderek şeyhe biat etti.¹⁵⁴ Dört makamı tamamladıktan sonra şeyhi vefat etti. Şemseddin Ahmed Sivasî şeyhinin vefatına çok üzölmüş, bunu "Şeyhim vefat edince yetim kaldım. Şem'i sönmüş haneye ve suyu çekilmiş değirmene döndüm" diyerek ifade etmiştir.¹⁵⁵

Şemseddin Ahmed Efendi tekrar mürşid aramaya başlamış ve Tokat'ta âlim, fâzıl bir şeyh olan Mustafa Kirbâsi Efendi'ye biat etmek istemişti. Ancak Mustafa Efendi kendisine "Seni terbiye edecek zat altı ay sonra Tokat'a gelecektir." diyerek onu kabul etmedi ama aradığını bulacağını müjdesini de vermiş oldu.¹⁵⁶

Şemseddin Ahmed Sivasî tekrar memleketi Zile'ye dönüp ders vermeye başlamıştı. Bir müddet sonra Tokat'ta bulunan hocası Arakiyecizâde Şemseddin Efendi, Abdölmecid isimli bir şeyhin Tokat'a geldiğini, vaaz ve nasihatlerinde birçok hakikatten bahsettiğini kendisine bir mektupla bildirince, vakit geçmeden Tokat'a gidip Şeyh Abdölmecid'le buluştu. Şemseddin Ahmed Sivasî ona biat edip tarikatta gerekli olan riyâzet ve mücâhedeyi gerçekleştirdikten sonra seyr-i sülukunu tamamladı.¹⁵⁷ Şeyhi kendisine hırka giydirdi, asâ verdi ve hilâfetle memleketine gönderdi.¹⁵⁸

Şemseddin Ahmed Sivasî, rivayete göre geceleri dervişlerin terbiyesi ile meşgul oluyor, gündüzleri ise talebelere ilim okutuyordu. Kanuni Sultan Süleyman devri vezirlerinden Koca Hasan Paşa'nın (v.974/1566) Sivas'ta bir cami (Meydan Camii) ve dergâh inşa ettirip Şemseddin Ahmed Sivasî'yi buraya davet etmesi üzerine memleketi Zile'den Sivas'a gitti ve vefatına kadar (v.1006/1597) burada tedris ve irşad ile meşgul oldu.¹⁵⁹

Şemseddin Ahmed Sivasî'nin vefatından sonra makamına oğlu Mehmed Efendi (v.1008/1599) geçmiştir. Bu zatın da vefat etmesi üzerine yerine Şemsî Dergâhı ikinci postnişini Receb Sivasî (v.1014/1605) geçmiş, kısa bir süre sonra onun da vefatı üzerine Abdölmecid Sivasî (v.1049/1639) bu dergâhta meşihât makamına oturmuştur.

3. DİĞER HALVETİLER

16. Yüzyıl'da Anadolu'da faaliyeti tespit edildiği halde, mensup olduğu kol ya da şubesi belirlenemeyen Halvetiyye büyükleri ise şunlardır: Menteşeli İbrâhim Efendi (v.913/1507), Yunus b. Halil (v.940/1533), Zinciri Ali Efendi (v.950/1543), Vâiz Şeyh Ahmed Çelebi (v.950/1543), Müftî Şeyh (v.951/1544), Şücâeddin İlyas (Şeyh Şücâ'

154. Abdizâde, Amasya Tarihi, Cilt 1, s.342.

155. Nazmî, Hediyye, s.60-62; Haririzâde, Tibyân, Cilt 2, 209b.

156. Nazmî, Hediyye, s.63.

157. Nazmî, Hediyye, s.63; Haririzâde, Tibyân, Cilt 2, 210a-b.

158. Haririzâde, Tibyân, Cilt 2, 210b.

159. a.g.e., aynı yer.

Divane, v.956/1549), Aliyyü'l-Arabî (v.977/1569), Ali b. Derviş Bayezid (v.?), Şeyh Safiyyüddin (v.?).¹⁶⁰

SONUÇ

Halvetiyye tarikatı, 15. Yüzyılın sonundan başlayarak İslam coğrafyasının dört bir yanına yayılmış, bu tarikattan zaman içerisinde dört ana kol, dört ana koldan on iki alt kol, on iki alt koldan kırk iki şube zuhur etmiştir. Yeni araştırmalar yayılmanın hala devam ettiğini ve Mısır'da faaliyet gösteren Bekriyye kolunun alt şubelerinin tam olarak tespit edilmesi ile bu sayının daha da artabileceğini göstermiştir.

Halvetilik, farklı yollardan âdetâ Anadolu'nun her bir köşesine, oradan güneye, Irak, Suriye ve Mısır üzerinden Arap ülkelerine ve çeşitli Afrika topluluklarına kadar uzanmış; öbür tarafta da Karadeniz'den Balkanlar'a ve Avrupa kıtasına kadar yayılmıştır.

Çalışmamızda Seyyid Yahya'nın yetiştirdiği ehil önderleri sayesinde yayılan Halveti Tarikatı'nın dünyanın dört bir yanına ulaşan yollarını ve silsilenin gelişimini 15. Yüzyılın sonundan 17. Yüzyıla kadar olan süreçte, müntesiplerin hayatlarını takip ederek incelemeye çalıştık. Buna ek olarak Halvetiyye 17. Yüzyıldan sonra da yayılmaya devam etmiş ve Osmanlı'nın en yaygın tarikatı olma hüviyetini devletin son dönemlerine kadar sürdürmüştür.

Bakü'den yansıyan bu ışık, insanlığı tarih boyunca aydınlatmış ve aydınlatmaya devam etmektedir. İslam tasavvufunun en yaygın tarikatı Halvetiyye şüphesiz ki silsilesi günümüze kadar devam etmiş Hayy olan kâmil mürşidler sayesinde gelecekte de insanlığa irfan ışığını sunmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Abdizâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986.

Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Halvetilik'in Şâbaniyye Kolu: Şeyh Şâban-ı Veli ve Külliyesi*, Ankara 1991.

Ahmet Ögke, "Seyyid Yahya Şirvani Hazretleri'nin İzinde Elmalı Halvetileri", *Keşkül*, Cilt 29, Kış 2014.

Baha Tanman, "Durmuş Dede Tekkesi", *DBİA*, Cilt 3.

Baha Tanman, "Gülşenilik", *DBİA*, Cilt 3.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi, "Osmanlı Müellifleri 1299-1915", (h.A. Fikri Yavuz, İsmail Özen), Meral Yayınları, İstanbul 1972.

Hâfız Hüseyin Ayyansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi*, İstanbul 1281.

160. Geniş bilgi için bkz. Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf, Anadolu'da Sufiler Devlet ve Ulema*, (XVI.yy.), İz, İstanbul 2000.

- Hüseyin Hüsâmeddin Abdizâde, *Amasya Tarihi*, (Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, Çev.), Cilt I, Amasya Belediyesi Kültür Yay. 1986.
- Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliya-yı Ebrar*, I-V, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2305-2309.
- İbrahim Gökçen, *Sicillere Göre 16. Ve 17. Asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları*, İstanbul 1946.
- İbrahim Hakkı Konyalı, "Âbideleri ve Kitâbeleri ile Konya Tarihi, Konya 1964.
- İbrahim Hakkı Konyalı, "Âbideleri ve Kitâbeleriyle Üsküdar Tarihi, İstanbul 1976.
- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, 1-10, Ankara 1988.
- Kemâleddin Harîrîzâde, *Tibyânnü vesâilî'l-hakâik fî beyânî selâsili't-tarâik*, Cilt 1-3, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 430-432.
- Mahmud Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-ı Ulviyye* (h. Mehmet Serhan Tayşî), İstanbul 1993.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmani*, Cilt 1-4, İstanbul 1308-15.
- Mehmet Akkuş, "Mısır'da Halvetilik", *Keşkül*, Cilt 29, Kış 2014
- Mehmet Akkuş, "Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin Hayatı ve Eserleri", *İlim ve Sanat*, İstanbul 1988.
- Mehmet F. Köprülü, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- Melek Dikmen, "Elmalı'da İrfan Geleneği ve Eroğlu Nûri", *Elmalı İlim ve İrfan Şehri*, Antalya, 2011.
- Molla Abdurrahman Câmî, *Nefehâtü'l-üns min haaarâti'l-öuds* (Tercüme ve şerh: Lâmiî Çelebi), İstanbul 1980.
- Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şive-i Tarikat-ı Gülşeniye*, (yay. Tahsin Yazıcı), Ankara 1982.
- Mustafa İsen, *Usuli Hayatı Sanatı ve Divanı*, Erzurum 1988.
- Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarîkatı Olarak Halvetiyye'nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", *AÜİF Dergisi*, Ankara 1999, Cilt 29.
- Mustafa Kara, "Şemsî-Sivâsiler", *Keşkül*, Cilt 23, Yaz 2012.
- Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri ve Miskinlik-nâme Mesnevisi" (doktora tezi), 1982.
- Nev'izâde Atâî, *Hadâiku'l-hakaik fî tekmileti's-Şekâik*, (h. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989.
- Ömer Fuâdî, *Menâkıb-ı Şerif-i Pir-i Halveti*, Kastamonu 1294.
- Ömer Lütî Barkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler, VD, Cilt 2, İstanbul 1974.
- Rahmi Serin, *İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler*, İstanbul 1984.

- Ratib Hüseyin Efendi, *Menakıb-ı Evliya-ı Mısır*, Bulak Matbaası, 1846.
- Reşat Öngören, *Osmanlılarda Tasavvuf, Anadolu'da Sufiler Devlet ve Ulema*, (XVI. yy.), İz, İstanbul 2000.
- Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul 1936-45.
- dık Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye Silsilenâmesi*, İstanbul 1338-41.
- Semih Ceyhan, *Halvetiyye'nin Ramazâniyye Kolu ve Üç Pirin Mürşidi Köstendilli Ali Alâeddin el-Halveti*, İstanbul 2011.
- Seyyid Seyfullah Kasım, *Camiu'l- maarif, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi*, nr. 2335.
- Seyyid Yahya Şirvani, *Şifa-ül Esrar, Sufi Yolunun Sırları*, h. (Mehmet Rıhtım), Sufi Kitap, İstanbul 2012.
- Tahsin Yazıcı, "Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halveti Şeyhleri: Çelebi Muhammed Cemaleddin, Sünbül Sinan ve Merkez Efendi", *İstanbul Enstitüsü Dergisi*, İstanbul 1956, Cilt II.
- Taşköprülüzade Ahmed Efendi, "Osmanlı Bilginleri (Eş-şekâiku'n-Nu'maniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye)", İz Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Yusuf b. Ya'kub, *Menâkıb-ı Şerif ve Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-i Tarikat-i Aliyye-i Halvetiyye*, 1290.
- Yusuf Küçükdağ, "Vezir-i Azam Piri Mehmed Paşa", Konya 1994.
- Zâkir Şükrü Efendi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyih-i (h. Şinasi Akbatu), *İslam Medeniyeti Mecmuası*, IV, s.4, İstanbul 1980.